

*Türkiye’de Askerî Müdahale Dönemlerinde Atatürk ve Atatürkçülük**

Hüseyin Tolga ARSLAN

Öğr. Gör. Dr, Bahçeşehir Üniversitesi Genel Eğitim Bölümü, İstanbul

E-Mail: drtolgaarslan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2395-5283

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04.02.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 02.09.2022

ÖZ

ARSLAN, Hüseyin Tolga, **Türkiye’de Askerî Müdahale Dönemlerinde Atatürk ve Atatürkçülük**, CTAD, Yıl 19, Sayı 37 (Bahar 2023), s. 37-72.

Askerî müdahale, sadece siyasi iktidarı değiştirmekle yetinmeyen, toplumun tüm katmanlarının yaşam ve düşünüş biçimlerini değiştirmeyi amaç edinen ve bu amaçları doğrultusunda sarsılmaz bir meşruiyet kaynağına yaslanarak eyleme geçme sürecinin adıdır. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 müdahaleleri ile dört kez müdahaleye maruz kalan Türk siyaseti, her müdahale ile yeni bir kırılma noktası yaşamıştır. Gerçekleşen tüm müdahalelerde Atatürk ve Atatürkçülük meşruiyet kaynağı olarak seçilmiş ve imgenin gücünden olabildiğince faydalanılmıştır. Çalışmada bu dört müdahalenin Atatürk imgesi üzerinden sağladığı meşruiyet araştırılmıştır. Müdahalecilerin söylemlerindeki Atatürk ve Atatürkçülük vurgusu incelenmiş, yayınlanan bildirimlerin kavram analizi yapılmış, Atatürk heykeli üzerinden

* Bu çalışma yazarın künyesi verilen aynı isimli doktora tezi esas alınarak yazılmıştır: Hüseyin Tolga Arslan, *Türkiye’de Askerî Müdahale Dönemlerinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2020.

yapılan meşrulaştırma ve okullara Atatürk isminin verilme istatistikleri üzerinden değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen söylemler, köşe yazıları, heykeller, okul isimleri ve tartışmalar, Atatürk üzerinden yapılan meşrulaştırma gayretlerini, yapılan Atatürkçülük tariflerini, Atatürkçülük üzerinden girilen toplum mühendisliği girişimlerini ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Atatürkçülük, Kemalizm, Askerî Müdahale, Darbe

ABSTRACT

ARSLAN, Hüseyin Tolga, **Atatürk and Kemalism in the Periods of Military Coup in Turkey**, CTAD, Year 19, Issue 37 (Spring 2023), pp. 37-72.

The military coup is the name of the process of taking action, not only changing the political power, but also aiming to change the way of life and thinking of all layers of the society, and relying on an unshakable source of legitimacy in line with these goals. Turkish politics, which was hit four times by the coups of May 27, 1960, March 12, 1971, September 12, 1980 and February 28, 1997, experienced a new breaking point with each coup. In all the coups that took place, Atatürk and Kemalism were chosen as the source of legitimacy and the power of the image was utilized as much as possible. In the study, the legitimacy of these four coups through the image of Atatürk was investigated. The emphasis on Atatürk and Kemalism in the discourses of the putschists was examined, the concept analysis of the published papers was made, and evaluations were made on the statistics of legitimizing the Atatürk statue and naming the schools after Atatürk. The discourses, columns, statues, school names and discussions examined within the scope of the study dealt with the legitimation efforts made over Atatürk, the descriptions of Kemalism, and the social engineering attempts made through Kemalism.

Keywords: Ataturk, Ataturkism, Kemalism, Military Intervention, Coup.

Giriş

Türk siyasi hayatında yaşanan her bunalımın ardından ortaya çıkan askerî müdahaleler, yeni bunalımlara sebep olurken, farklı amaçlara yönelik Atatürk ve Atatürkçülükler ortaya çıkmıştır. Atatürkçülüğü hemen her sorunun çözümünde yararlanılacak bir kaynak olarak gören, onu tabulaştıran anlayış, Atatürkçülüğün ve Atatürk'ün en azından tarih ve siyaset bilimi açısından objektif ve bilimsel bir şekilde anlaşılmasının/yararlanılmasının önünde engel olmuştur. Bu makalenin amacı, Türk siyasi yaşamında Atatürk ve Atatürkçülüğün hangi aşamalardan geçtiğini, hangi dönemde nasıl algılandığını ve Türk siyasi hayatının dönüm noktalarında rolleri olan karar alıcılar tarafından nasıl araçsallaştırıldığını ortaya koymaktır.

27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 müdahaleleri neticesinde düzeni yeniden sağlamak, toplumu bir arada tutmak, ayrışmaları önlemek, otoriteyi tesis etmek için Atatürk ve Atatürkçülük kavramı kullanılmış; Atatürk kavramı bir kült haline getirilmiş; heykelleri dikilmiş; okullara; caddelere, mahallelere, sokaklara, stadyumlara, hava alanlarına farklı varyasyonlarla onun ismi verilmiştir. Bu makalenin amacı bu girişimlerin müdahalede bulunanların hedeflerine ulaşmasını sağlayıp sağlamadığı, hangi tarihsel dönemde Atatürk-Atatürkçülük vurgusunun daha fazla yapıldığı; halkta bunun müspet veya menfi etki yaratıp yaratmadığı ve bu amacı gerçekleştirmek için hangi araçlara başvurulduğu gibi hususları aydınlatmak olacaktır.

Askerî Müdahalelere Giden Süreçte ve Sonrasında Aydınların Bakışı

Sivil siyasete yapılan her müdahale, tarihsel bir kırılma noktasını temsil etmektedir. Cumhuriyet’in ilanından günümüze dek yapılan her bir askerî müdahale incelendiğinde Atatürk ilkelerini koruma ve Atatürkçülük gerekçelerinin öne sürüldüğü tespit edilmiştir. Bu müdahalelerden ilki bilindiği üzere 1960 yılında meydana gelmiştir. 1960, 1971 ve 1980 ve 1997 yıllarındaki askerî müdahalelerden sonra Atatürk imgesinde bir yükseliş olduğu gözlenmektedir. Her dört müdahalede de askerler anayasal düzene net bir şekilde karşı çıkmıştır. Bu girişimlerini meşrulaştırmak için, anayasadan daha yüksek bir meşruluğu ileri sürmek durumunda kalmışlardır.

27 Mayıs müdahalesinin sebepleri üzerine yapılan değerlendirmelerden bazılarında bakıldığında; General Muhsin Batur¹ anılarında, “*Atatürk ilkeleri ve bilhassa Laik’liğin yanlış ve politik maksatlarla kullanılması, biz Silahlı Kuvvetler mensuplarını tedirgin ediyordu*”² diyerek serzenişini dile getirmiştir. Benzer ifadeler 27 Mayıs müdahalesinin Generali Cemal Gürsel tarafından da müdahalenin hemen ardından dillendirilmiştir. Cemal Gürsel müdahalenin gerçekleşme gerekçesi olarak önu kesilmeye çalışılan Atatürkçülüğün yolunun tekrar açılması olduğunu altını çizmiştir.³ Uzun yıllar Cumhuriyet’te köşe yazarlığı yapan Oktay Akbal, 27 Mayıs’ın değerlendirmesini yaparken Atatürk ve devrimler üzerine eğilmiş, 27 Mayıs’a kadar devlet eliyle Kemalist devrimlerin yıpratıldığını

¹ *Muhsin Batur* (1920-1999), 27 Mayıs 1960 Müdahalesinde aktif rolü olan, Başbakan Adnan Menderes’i tutuklayarak Ankara’ya götüren, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesinde yayınlanan muhtıranın altında imzası olan dört üst düzey komutandan biridir. 30 Ağustos 1973 tarihinde emekliye ayrılmıştır.

² Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s. 72.

³ *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1960.

ve geriye gidişin geliştiğini, 27 Mayıs müdahalesiyle bu sürecin son bulduğunu belirtmiştir.⁴

Sina Akşin ise, Atatürk ve Atatürkçülüğün içinin boşaltılıp, imgenin simgesel değerinin çıkarıcı politikalara nasıl hizmet ettiğinden ve bu sürecin Atatürk ve Atatürkçülüğe zarar verip içi farklı dışı farklı bir kavram ortaya çıkardığından bahsetmiş ve Demokrat Parti (DP) iktidarını, Atatürk ve Kemalizm'den bir uzaklaşma, Atatürk ve Kemalizm'e karşı bir oluşum olarak tanımlamıştır.⁵

Sadi Koçuş da benzer şekilde siyaset arenasındaki hemen her cephenin Atatürkçü görünmesinden şikâyet etmiştir. Yaptığı tespitlerde herkesin Atatürkçü görünmek için maske taktığını, Atatürk'ü sevmeseler dahi öyle görünme çabası içinde olduklarını, kiminin onu sadece Osmanlı paşası olarak tanımladığını diğer bir kesimin de Atatürk'ü yok saymaya cesaret edemeyip Mustafa Kemal'e evet Atatürkçülüğe hayır şeklinde sloganların arkasında saf tuttuğundan serzenişte bulunmuştur.⁶

1970'li yılların önemli yayınlarından *Devrim* dergisinde Uğur Mumcu, 27 Mayıs müdahalesini Kemalist/Atatürkçü bir eylem olarak savunmuş, bu müdahalenin devrimci karakterine vurgu yapmıştır. Müdahalenin Kemalist bir hareket olduğunu savunan Mumcu, bu çıkarımlarını 1961 anayasasının topluma kazandırdıkları çerçevesinde geliştirmiştir.⁷

Çeşitli dönemlerde farklı isimlerle yazılar yazan, Komünizmle Mücadele Dernekleri yapıları içerisinde yer alan ve Atatürkçülük üzerine yazdığı anti-komünizm temalı kitaplar ile tanınan Arın Engin ise 27 Mayıs müdahalesini bir devrim olarak ele alırken, Kemalizm'i Anti-Komünizm panzehri olarak kullanan ve 27 Mayıs müdahalesinin gerçekleşmesi ile Atatürkçülüğün kurtarıldığını ve komünizm ile gericilik tehlikesinin bertaraf edildiğini vurgulamıştır.⁸

Türk yazınının önemli isimlerinden Falih Rıfki Atay, 27 Mayıs müdahalesini bir aydınlanma hareketi olarak nitelemiştir. Celal Bayar ve Adnan Menderes üzerine yorumlar yapıp onların Atatürk devrimlerini nasıl yıpratıklarını anlatmış; ardından, aydınlanma hareketlerinin nasıl gerçekleştiğini vurgulamış ve Türkiye'de Atatürksüz bir politikanın mümkün olmayacağını altını çizmiştir.⁹

⁴ Oktay Akbal, *Atatürkçülük Savaşı*, Uygurluk Yayınları, Nisan 1981, s. 31.

⁵ Sina Akşin, "Demokrat Partinin Tarihimizdeki Yeri", *Radikal*, 14 Mayıs 2000.

⁶ Sadi Koçuş, *Atatürk'ten 12 Mart'a*, Cilt 1, Er-Tu Matbaası, İstanbul, 1977, s. 35-36.

⁷ Uğur Mumcu, "Namus Borcu", *Devrim*, 3 Kasım 1970.

⁸ Arın Engin, *Atatürkçülük "Manifestosu"*, Kutulmuş Basımevi, İstanbul, 1968, s. 67-68.

⁹ Falih Rıfki Atay, "Onlar Bunlardır Ağaoğlu", *Dünya*, 2 Haziran 1960.

12 Mart sürecinde yazılan köşe yazılarına bakıldığında ise toplumsal kamplaşmanın yansımalarını görmek mümkündür. 12 Mart sürecinde yazılan bu yazıların bir kısmı sol karşıtlığı üzerinden temellendirilip müdahale güzellemesi şeklindeyken bir kısmı da ideolojik çerçevede ele alınıp müdahalenin yönü tespit edilmeye çalışılmış ve eleştirilere konu olmuştur. Sol olarak nitelenebilecek basın, muhtıraya karşı çıkmamış, kendi fikirleri doğrultusunda gerçekleşmiş müdahale olduğu düşüncesiyle muhtıraya destek vermiştir. Sağ kesim ise başta ihtiyatlı davranmış ancak müdahalenin yönü belli olunca muhtıradan yana tavır almıştır denilebilir.

Necip Fazıl (Kıyakürek)’in sahibi olduğu *Hakikat* gazetesinde¹⁰ 13 Mart tarihinde yayınlanan imzasız başyazıdaysa muhtıra açıkça desteklenmiştir. Yazının giriş kısmında Türk Silahlı Kuvvetleri’ni (TSK) yücelten ifadeler ve tanımlamalar yapılmış; ardından da ordunun demokrasiyi koruma görevi olduğunu, meclisin uyarıldığı, muhalefetin kendine gelmesi gerektiğinin, yayınlanan muhtıranın halk nezdinde arzulan bir gelişme olduğunun altı çizilmiş ve muhtırayı yayınlayanlar tebrik edilmiştir.¹¹

İlhan Darendelioglu ise gerçekleşen müdahalenin yönünün ne olduğunu 14 Mart tarihli yazısında açıkça yazmıştır. Kendisine göre, gerçekleşen bu müdahale solculara karşı girişilen bir harekettir ve bu fikriyata dur demek için gerçekleşmiştir. Müdahalenin amacına ulaşması için ya da diğer bir deyişle sol bir görünüme bürünmemesi içinde tedbirli olunması gerektiğinin altı çizilmiştir. Yazıdan anlaşılacağı üzere müdahalenin yönü henüz ilk andan tespit edilmiş, sol fikriyattaki yazarların umdukları tarzda bir müdahale olmadığının altı çizilmiştir.¹²

Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi ise açıkça müdahaleyi desteklemiş, müdahalenin Atatürkçü bir yapıda olduğunu belirtmiş ve bu müdahalenin Atatürk ve Kemalist devrimlere karşı olan bir iktidara karşı gerçekleştiğinin altını çizip bu müdahalenin daha önceden yapılması gerektiğini ve aslında geç kalındığını aktarmıştır.¹³

Cumhuriyet gazetesinin önemli isimlerinden İlhan Selçuk ise ilk başlarda 12 Mart müdahalesini alkışlayan daha sonra ise müdahaleciler tarafından sanık sandalyesine oturtulan bir isimdir. İlhan Selçuk, gerçekleşen müdahaleyi Atatürkçü ve devrimci olarak nitelemiş, Türk ordusunun Atatürkçü

¹⁰ Günümüzdeki *Türkiye* gazetesinin selefidir.

¹¹ *Hakikat*, 13 Mart 1971.

¹² İlhan Darendelioglu, “Muhtıra ve Solcular”, *Bizim Anadolu*, 14 Mart 1971.

¹³ Nadir Nadi, “Devrimci Ordunun Sesi”, *Cumhuriyet*, 13 Mart 1971.

reflekslerinin bir yansıması olarak gördüğünü, 12 Mart müdahalesinin devrimci bir adım olduğunu belirtmiştir.¹⁴

12 Eylül müdahalesi ise kendisinden önce gerçekleşen müdahalelerden farklı bir kimliğe sahiptir. 12 Eylül müdahalesi gerçekleştiği andan itibaren ise toplumun her kesimi, aydını, entelektüeli, düz vatandaşı bu müdahaleye çöle düşen su damlası muamelesi yapmış, hiç düşünmeden destek vermiştir. Bu desteğin göstergeleri gazeteler ve yazarlar nezdinde kendini göstermiştir. Örneğin Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu, müdahalenin, ülkenin şartları dâhilinde gerekli bir hareket olduğunu, bu müdahalenin yağmur yağması kadar doğal bir olay olduğunu vurgulamıştır.¹⁵

12 Eylül müdahalesi ile 27 Mayıs müdahalesini mukayese eden, ancak ikisini eş tutmayan ve 27 Mayıs'ı eleştirip 12 Eylül müdahalesine destek veren isimlerden birisi Tercüman gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak olmuştur. Nazlı Ilıcak, gerçekleşen 12 Eylül müdahalesinin yıllardan beri benimsedikleri ve savundukları fikirlerin uygulandığı bir müdahale olduğunu, 27 Mayıs müdahalesinin ise kendilerine karşı yapılmış bir müdahale olduğunu vurguladıktan sonra 12 Eylül müdahalesinin başarıya ulaşmasını temenni etmiştir.¹⁶

Müdahalelerin bir değişmezi olarak Türk basını, istisna yayınlar dışından merkez medya olarak nitelenen büyük medya, gerçekleşen askerî müdahaleleri desteklemiş, Hemen ilk dakikadan gerçekleşen müdahaleye Atatürkçülük payesini vermiştir. 12 Eylül müdahalecileri, Atatürk yolundan sapan ülkeyi tekrardan Atatürk yoluna getirmek, Atatürk ilkelerine işlerlik kazandırmak ve kaybolan toplumsal huzuru sağlamak iddiası ile yönetime el koysa da basın üzerinde uygulanan yıldırıcı baskılar ile toplumu sindirmiş, farklı seslerin yükselmesinin ve yayılmasının önüne geçmiştir.

Hürriyet gazetesi köşe yazarlarından Oktay Ekşi, 13 Eylül günü yayınlanan yazısında müdahaleyi desteklemiş, beklenen bir girişim olduğunun altını çizmiştir.¹⁷ Yaşanan tüm olumsuzlukların müsebbibi olarak siyasileri işaret eden Oktay Ekşi, müdahalenin “haklılığını” vurgulamıştır. 12 Eylül müdahalesini Atatürkçülük ile meşrulaştıran ve müdahalecileri Atatürk ile eş tutan yazılar hemen hemen tüm gazetelerde mevcuttur. Cumhuriyet gazetesi yazarı Oktay Akbal'ın “Atatürk'ü Anlamak” adlı kaleme aldığı yazısı buna bir örnektir. Türk

¹⁴ İlhan Selçuk, “12 Mart Muhtırası”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1971.

¹⁵ Uğur Mumcu, “Bundan Sonra”, *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1980.

¹⁶ Nazlı Ilıcak, “27 Mayıs-12 Eylül”, *Tercüman*, 16 Eylül 1980.

¹⁷ Oktay Ekşi, “Oh Olsun Demeli mi?”, *Hürriyet*, 13 Eylül 1980.

siyasetinin 12 Eylül müdahalesi ile yeniden Atatürk çizgisine girdiğini, 12 Eylül müdahalesinin Atatürkçü bir yönelim olduğunu vurgulamıştır.¹⁸

Hürriyet gazetesi yazarlarından Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül müdahalesini başlarda olumlayan ve bu müdahaleyi Atatürkçü bir harekât olarak nitelendiren bir isim olmuştur. Toplumsal endişeyi absorbe etmeye yönelik olan 14 Eylül tarihli yazısında Arcayürek, telaşa lüzum olmadığını, silahlı kuvvetleri Atatürk yolunda olduğunu, Atatürkçülüğünü göstererek müdahalede bulunduğunu belirten bir yazı kaleme almıştır.¹⁹

Daha önceki müdahalelerde de tespit edilen hata bu müdahalede de kendisini göstermiş, Atatürkçü olarak tanınan isimlerin yazdıkları ya da söyledikleri neticesinde Atatürkçülük ile askerî müdahale birbirinden ayrılmaz bir anlam ifade eder şekilde yorumlanmıştır. Hemen her gazete ve hemen her yazar Atatürkçülük üzerinden yazılar yayınlamıştır. Herkes gerçekleşmiş olan müdahalenin Atatürkçü damarın yansıması olduğu konusunda hemfikir olmuş gibi görünürken yine hemen herkes çizilecek istikametın Atatürkçülük yolunda olması gerektiğini belirtmiştir. Paylaşılmayan Atatürkçülük, “Atatürkçülük nedir?” çerçevesinde sorulan sorular ve getirilen cevaplar ile yeni formlara büründürülmüştür. Herkesin Atatürkçü olması, herkesin Atatürk üzerine kalem oynatması ve hemen herkesin Atatürkçülük tanımlaması yapması konusunda Uğur Mumcu da bu durumdan şikâyetçi olmuştur. Atatürkçülüğün bir maske görevi gördüğünü, Atatürk düşmanlarının dahi Atatürkçü görüldüğünü belirtmiştir.²⁰

12 Eylül müdahalesinin Atatürkçü kimliği üzerinden yapılan başka bir değerlendirme de Ahmet Taner Kışlalı’ya aittir. Kışlalı, 12 Eylül müdahalesi mimarlarının devamlı bir şekilde Atatürk ve Atatürkçülük vurgusu yaptıklarını ancak bu vurgulamaları kamuoyunun gözüne perde ederek, Atatürk’ün elinin değdiği her yapının bizzat bu kişiler tarafından yok edildiğinin altını çizmiştir: “*Ama Atatürk adına, kurduğu parti kapatıldı. Atatürk adına kurduğu TDK ve TTK devletleştirildi. Atatürk adına, laiklik çöğendi. Atatürk adına Atatürk’ün miras hakeke bile yok edildi.*”²¹

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından farklı olarak Atatürkçülüğün, tam bağımsızlık gibi ifadelerle tanımlayamayacağını belirten Nazlı Ilıcak, 12 Eylül yönetiminin zihin dünyasının yansıması bir anlayışla milliyetçilik temalı bir Atatürkçülük yorumu getirmiştir. Benzer şekilde Tercüman gazetesi

¹⁸ Oktay Akbal, “Atatürk’ü Anlamak”, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1980.

¹⁹ Cüneyt Arcayürek, “Türkiye Demokratik Laik Bir Ülkedir”, *Hürriyet*, 14 Eylül 1980.

²⁰ Uğur Mumcu, “İşte Atatürk Bu”, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1980.

²¹ Ahmet Taner Kışlalı, “Asker Mantiği ile Atatürkçülük!”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1992.

yazarlarından Ahmet Kabaklı da Atatürkçülük tanımlaması yapmış ve Atatürkçülüğün sol bir bakış açısıyla tanımlanamayacağını vurgulamıştır.

28 Şubat müdahalesine gelindiğinde dönemin belirleyici ögesi yine değişmemiş, Atatürk, Atatürkçülük üzerinden yapılan atıflar ve tartışmalar gündemi belirlemiş, kurumlar/kişiler arasında Atatürkçülük yarışı yaşanmış, Atatürkçülerin bir zafer kazandığı imajı çizilmiştir. Atatürkçü kanadın rehaveti olarak nitelenebilecek bu durum dönem algısı içerisinde zafer olarak nitelenmiştir. 28 Şubat kararlarının yayınlanması ve Refah Partisi'nin (RP) iktidardan çekilmesi ve akabinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması ve bazı isimlere siyaset yasağı bazı isimlere kısa süreli hapis cezaları uygulanmasının ardından sürece isim verilmesi tartışma konusu olmuştur. Bir kesim, Atatürkçü ordunun eyleme geçen refleksi olarak duruma bakarken başka bir kesim bu süreci darbe olarak tanımlamıştır. Başka bir kesim ise klasik manada askerî bir müdahale olmadığı, 12 Eylül müdahalesi ile karşılaştırıldığında pek çok eksiği olduğu gerekçesiyle süreci post-modern darbe olarak tanımlamıştır. Cumhuriyetin koruyuculuğu, demokrasinin kalkması, laikliğin bekçisi konumunda kendini biçimlendiren Silahlı Kuvvetler, daha önceki 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül müdahalelerinde olduğu gibi meşruiyet kaynağını Atatürk'ten alarak kendisini koruyucu baba figürü olarak addetmiştir denilebilir. Halil İnalçık, yeni konjonktürde daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkan laik-anti-laik, Şeriatçı-Atatürkçü çatışmasının temellerini şu şekilde izah etmiş ve 28 Şubat sürecinde Atatürkçü, laik toplum yapısı ile askerî kanadın hassasiyetinin gerekçesini şöyle tespit etmiştir:²²

“Atatürkçülere göre, İslamcıların demokrasi ve özgürlük adına ortaya çıkmaları samimi değildir; belli bir maksada varmak için bir paravana olarak kullanılmaktadır. ...İslamcı politika iktidara gelmek için demokratik ilkelerin savunucusu taktiğini kullanmaktadır. Madem ki diyorlar, milli irade hâkim olmalıdır, TBMM'de bir çoğunluk, halkın geleneklerinin, dini sembollerin serbestliğini isterse, bunu kabul etmek sadece milli iradeye boyun eğmek olacaktır. Bu, diyorlar, demokrasinin, özgürlük prensibinin kaçınılmaz gereğidir.”

Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı da 28 Şubat sürecini değerlendirmiş, o aşamaya gelene kadar hangi gelişmelerin yaşandığını açıklamış ve 28 Şubat'ın bir darbe olmadığını vurgulamıştır.²³

²² Halil İnalçık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, 5. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 225-226.

²³ *Darbe Tutanakları*, Cilt 2, Der. Veli Özdemir, Anka-Ha Yayınları, Ankara, 2012, s. 18-30.

“...Erbakan’daki tavır değişmeye başladı, ...sonra Libya gezisi ortaya çıktı. ...Türkiye’de bazı yerlerde rejim karşıtı bölücü içerikli beyanatlar ortaya çıktı. ...Anadolu’nun çeşitli yerlerinde vaazlar verilmeye başlandı. Tabi bu vaazlar rejim karşıtı vaazlar. ...Bazı belediye başkanlarının cumhuriyet karşıtı konuşmaları, ...Sincan’daki Kudüs gecesi, ...cihat çağrıları oldu. Türk Silahlı Kuvvetlerine iftiralar atılmaya başlandı. ...Atatürk karşıtı eylemler başladı. ...Aczmenilerin Ankara yürüyüşü çıktı, Hizbullah cinayetleri ortaya çıktı. ...Ülkenin birçok yerinde, Türkiye’nin hemen her tarafında ‘Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık’ eylemleri çıktı. ...Bunlar için de ‘mum söndü oynuyorlar’ dedi merhum Başbakan. ...sonra, ‘gulu gulu dansı’ lafi ortaya çıktı. Sonra gene bir ifade, ‘Kanlı mı olacak, kansız mı olacak?’ ...bu çok vahim bir ifade. ...28 Şubat bir darbe dönemi değildir. ...Post-modern darbe ifadesini kullanan fevkalade aptalca bir ifade kullanmıştır.”

Sina Akşin ise 28 Şubat sürecine destek veren, açıklanan kararların “*karşı-devrime dur!*” demek olduğunu ifade eden isimlerden olmuştur.²⁴ Akşin, 28 Şubat’ı, müdahale yahut post-modern darbe olarak tanımlamaktan ziyade, olması gereken, geç kalınan, yerinde bir hareket olarak ele almıştır.

Cumhuriyet gazetesi yazarı İlhan Selçuk, 28 Şubat sürecine giden yolun Atatürk düşmanlığı çerçevesinde ilerlediğini, İslamcılığın devlet ideolojisi haline geldiğini ve Atatürk’ün vatan haini ilan edilmesi noktasına geldiğini belirtmiştir.²⁵ Atatürk ve Atatürkçülük üzerinden yazılan haber sayısı 28 Şubat’ta yok denecek düzeydedir. Bu dönemin ayrılan özelliği tüm ideolojinin laiklik ilkesi düzeyine indirgenmesidir.

Atatürk – Gazi - Mustafa Kemal Adlarıyla Açılan Okullar

Tek Parti Dönemi – 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971 – 12 Eylül 1980 – 28 Şubat 1997 Dönemleri

Okullar yapıları ve ortaya çıkış sebepleri itibariyle ideolojik yapılardır. Althusser’e göre, birbirinden ayrı ve özelleşmiş biçimdeki kurumlara “Devletin İdeolojik Aygıtları” adını vermiştir. Bu kurumlar Din, Okul (kilise ya da devlet okulu), Aile, Değişik partileri barındıran siyasal sistem, Sendika, Basın, Edebiyat, Güzel Sanatlar, Spor vb. nitelikteki işlevsel yapılardır. Devletin baskı aygıtları²⁶ tümüyle kamu alanında yer alırken, devletin ideolojik aygıtları büyük oranda özel alanda yer almaktadır. Althusser’in yorumu ile okul, zaman içerisinde kilisenin

²⁴ Sina Akşin, “Atatürkçü Partiyi Kurmanın Sırası Geldi”, *Cumhuriyet*, 27 ekim 2000.

²⁵ İlhan Selçuk, *İskele Sancak*, Cumhuriyet Kitapları, Ağustos, 2007, s. 44.

²⁶ Hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. için bk. Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 4. Baskı, Çev. Yusuf Alp - Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 33.

yerine geçmiş ve geçmiş zamanlardaki kilise-aile birlikteliğinin yerini okul-aile birlikteliğı almıştır.²⁷

Devletin işleyişi ve ideolojinin sürekliliğı açısından önemli bir aygıt konumundaki okulların isimleri de semiyotik açısından önemli bir faktördür. Cumhuriyet Dönemi'nde Gazi, Mustafa Kemal ve Atatürk isimleriyle açılan okullar mevcuttur. Bu isimler ile açılan okulların sayıları zaman içerisinde değışiklik göstermektedir. Askerî müdahalelerin ve iktidar değışimlerinin bu değışim üzerindeki etkisinin görülmesi açısından net bilgiler verilmesi yerinde olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nde Gazi, Mustafa Kemal ve Atatürk isimleri ile adlandırılan okul sayısı 487'dir.²⁸ 1924-1938 yılları arasında yani Atatürk hayattayken bu isimlendirmeler ile açılan okul sayısı 22 olmuştur. 1939-1949 yılları arasında yani İsmet İnönü döneminden DP iktidarına kadar geçen sürede ise bu sayı 24 olarak saptanmıştır. DP'nin tek başına iktidara geldiğı dönemden iktidarın devrildiğı 1960 senesine kadar ise okul sayısında bariz bir artış gözlemlenmiştir. 10 Yıllık DP iktidarı döneminde Gazi, Mustafa Kemal ve Atatürk isimlendirmeleri ile açılan ya da devşirilen okul sayısı 46'dır. Bu sayı, Atatürk ve İnönü dönemlerindeki belirtilen isimlendirme ile açılan okulların sayısının toplamına eşittir. 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi sonrasında Gazi, Mustafa Kemal ve Atatürk isimlerine sahip okulların sayısındaki artış, o döneme kadar ki en büyük sıçrayışı yaşamıştır. Atatürk, İnönü ve DP iktidarı döneminde isimlendirilen/inşa edilen tüm okulların sayısına yakın bir miktarda okul 27 Mayıs sonrası süreçte inşa edilmiştir. (bk. Tablo-1)

1960 yılından 1970 yılına değın bu isimlendirmeler ile toplam 71 okul oluşturulmuştur. 1960-1970 yılları arasını bütün bir parça olarak değerlendirmek doğru sonuç vermeyecektir. 1961 yılında gerçekleşen ilk seçimler baz alındığında ise 1960-1961 yılları arasında açılan okul sayısı 10 olarak tespit edilmiştir. 27 yıllık CHP iktidarı döneminde 46, 10 yıllık DP iktidarı döneminde de 46 okul açılmıştır. CHP iktidarı döneminde her yıl için oran 1,70 iken DP iktidarı döneminde yıllık oran 4,6'dır. 1960-1961 yılı arasında ise 10 okul tespit edilmiştir ve yıllık oran 10'dur. Bu, çok büyük bir artışın göstergesidir. Atatürk, Mustafa Kemal, Gazi isimli okul sayısına 1971 yılından itibaren 1979 yılına

²⁷ Althusser, *age.*, s. 33-35, 42-43, 46.

²⁸ Burada bir noktanın altını çizmekte fayda görölmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Okullar ve Diğer Kurumlar veri tabanında yapılan inceleme sonucunda 81 ildeki tüm okullar taranmış ve belirtilen isimlendirmeye sahip okullar listelenmiştir; ancak kuruluş tarihi sistemde yer almayan okullar listeye dahil edilmemiştir. Dönemsel olarak bu isimlendirmeler ile inşa edilen ya da dönüştürölen okulların sayısındaki artış ya da azalış tespit edileceğı için kuruluş tarihi verilmeyen okullar bu sayıya ve değerlendirmeye tabi değildir.

kadar 27 okul daha eklenmiştir.1971-1973 yılları arasındaki dönem için özel bir inceleme yapıldığında ise tespit edilen rakam 11’dir. 1960-1961 yılı arasında açılan okul sayısının 10 olduğu göz önüne alındığında 1971-1973 yılları arasında açılan okul sayısının oranında düşme olduğu tespit edilmiştir. (bk. *Tablo-2*)

27 Mayıs müdahalesi sonrasında kısa süreli CHP koalisyonları bir kenara bırakıldığında 12 Mart müdahalesine değin AP iktidarı mevcudiyetini sürdürmüştür. 1971 Müdahalesi sonrasında Atatürk, Mustafa Kemal ve Gazi isimleri ile açılan okulların sayısında azalma durumu varmış gibi görünse de AP iktidarı süreciyle 1971 müdahalesi sonrası süreç bir potada ele alınabilir. Nitekim 12 Mart müdahalesinde ordu yönetime el koymamış, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kapatılmamış, siyasi partiler ve parlamento mevcudiyetini devam ettirmiştir. Klasik anlamda askerî bir müdahaleyi temsil etmeyen 12 Mart müdahalesi nevi şahsına münhasır kimliği neticesinde böyle bir açıklama yapılması elzem olmuştur.

Atatürk, Mustafa Kemal, Gazi isimleriyle açılan ya da isimleri değiştirilerek *Atatürk, Mustafa Kemal* ve *Gazi* olarak yeniden adlandırılan okulların sayısındaki artışın en yüksek noktaya ulaştığı dönem 12 Eylül 1980 müdahalesini takip eden süreç olmuştur. Atatürk Dönemi’nde bu adlandırmalarla açılan ya da dönüştürülen ve 22 gibi az bir sayıyla ifade edilebilen okul sayısı, İnönü döneminde de paralellik göstererek 24 adette kalmış; DP Dönemi’nde sayı yaklaşık iki katına ulaşarak 46’ya yükselmiş, 27 Mayıs askerî müdahalesinin ve takip eden sürecin ardındanysa neredeyse önceki üç dönemin toplamı kadar Atatürk, Mustafa Kemal ve Gazi isimlendirmeleri ile 71 adet okul sayısına ulaşmıştır. 27 Mayıs ve 12 Eylül müdahalelerinden farklı bir yapıda olan 12 Mart müdahalesinde okul sayısının 27 ile sınırlı kalsa da 12 Eylül rejiminin yoğun baskısı, Atatürkcülük vurgusu ve “*en Atatürkcü biziz, Atatürkcülüğü en iyi biz biliriz ve işte Atatürkcülük budur*” temalı yaklaşımı neticesinde okul sayısında patlama yaşanmış ve sayı 141’e ulaşmıştır. Müdahalecilerin bilfiil yönetimde olduğu 1980-1983 yılları arasında yapılan okullar tüm sayıdan yani 141’den çıkarıldığında elde edilen veri 42’dir. 1980-1983 yılları arasında tespit edilebildiği kadarıyla yapımı gerçekleştirilen 42 okul, Atatürk ve Tek Parti iktidarı döneminde yapılan/açılan Atatürk, Gazi, Mustafa Kemal isimli okulların toplam sayısına denk düzeydedir. Askerî müdahalenin lideri Kenan Evren’in cumhurbaşkanlığı süreci spesifik olarak incelendiğinde 1982-1989 yılları arasında yukarıda belirtilen isimlendirmeler ile açılan/yapılan okul sayısı ise 66 olarak tespit edilmiştir. Müdahalenin gerçekleştiği 1980 tarihinden Kenan Evren’in cumhurbaşkanlığından ayrıldığı 1989 tarihine kadar geçen süre ele alındığında tespit edilen okul sayısı 85’tir. (bk. *Tablo-3*)

Kenan Evren’in ardından cumhurbaşkanlığı makamına seçilen Turgut Özal dönemindeyse 1989-1993 yılları arasındaysa 31 adet okul verisine ulaşılmıştır.

Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde 1980-1997 yılları arasındaki artış oranı yakalanamamış; 28 Şubat 1997'de gerçekleşen müdahalede bu sayı önceki dönemlere göre yüksek olsa da 12 Eylül 1980 müdahalesini takip eden yıllardaki sayıya ulaşlamamıştır.

1924 yılından 1959 senesine kadar, Atatürk, Mustafa Kemal ve Gazi isimleriyle açılan ya da dönüştürülen okulların toplam sayısına denk düşecek sayıda okul, 28 Şubat sürecinde açılmıştır. (bk. Tablo-4)

141 okulla zirveye yerleşmiş olan 12 Eylül müdahalesi sürecindeki okul sayısına -1980 ile 1997 yılları arası esas alınır; bu çıkarım geçerlidir- 28 Şubat Dönemi'nde erişilemese de 27 Mayıs ve 12 Mart müdahalelerindeki bu isimlendirmelere sahip okul sayısı geçilmiş ve hatta 27 Mayıs ve 12 Mart müdahalelerindeki toplam okul sayısına denk bir rakama ulaşılmıştır. 12 Eylül müdahalesi ardından grafik bazında bir azalma görülse de Atatürk imgesinin popüler meta haline gelme sürecinin yansımalarını içinde barındırmaktadır denilebilir. Tablo-4 incelendiğinde tarih aralığı olarak 1997-2002 yılları arası verilerin sunulduğu görülmektedir. Elbette 28 Şubat müdahalesini gerçekleştiren kadro beş yıl boyunca gücü elinde bulundurmamış yahut iktidarda kalmamıştır. 18 Haziran 1997 günü Başbakanlık görevinden istifa eden RP lideri Necmettin Erbakan'ın ardından, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından yeni hükûmeti kurma görevi 19 Haziran günü Anavatan Partisi genel başkanı Mesut Yılmaz'a verilmiştir. 18 Nisan 1999 tarihine kadar bu Hükûmet iktidarda kalmış ve belirtilen tarihte yeni seçimler gerçekleşmiştir. 1997-2002 yılları arasında net bir dönem olarak ele almak mümkün görünmemektedir. Haliyle 1997-1999 ve 1999-2002 yılları arasındaki okul sayılarını da spesifik olarak belirtmek daha net ve aydınlatıcı olacaktır. 1997-1998 (1998 yılı sonuna kadar) yılları arasında belirtilen isimler ile açılan/dönüştürülen okul sayısı 43 olarak tespit edilmiştir.²⁹ 1999-2002 (2001 sonuna kadar) arasında ise bu sayı 40'tır.

Toplumsal Belleğin Görsel İnşası: Atatürk Heykelleri

Türkiye'de heykel/anıt kültürü Atatürk heykellerinin yapımı ile başlamıştır şeklinde iddialı bir önermede bulunmak kışkırtıcı olsa da doğruluk payı oldukça yüksektir. Atatürk Dönemi'nde yapılan heykellerin/anıtların altında imzası olan kişiler ilk başlarda yabancı heykeltıraşlardır. Heinrich Krippel, Pietro Canonica gibi isimler tarafından üretilen heykeller/anıtlar, seçilen şehirlerin belirlenen yerlerine dikilmiştir. Bu anıtlardan ilki Heinrich Krippel tarafından yapılan

²⁹ 1980-1983 tarihleri arasında kıstas olarak kabul edersek, 1997-1998 yılları arasında, belirtilen isimlerle açılan/dönüştürülen okul sayısı tüm zamanların en yüksek oranına sahiptir.

İstanbul Sarayburnu Atatürk Anıtı’dır.³⁰ Cumhuriyet’in ilk heykeli/anıtı beklenenin aksine Ankara’ya değil İstanbul’a dikilmiştir. Ankara’nın ilk anıtları ise Canonica tarafından tamamlanmış olan Ankara Sıhhiye Zafer Alanı’ndaki ve Etnografya Müzesi önünde konumlandırılan Atatürk heykelleridir. Atatürk’ün ölümüne kadar yabancı heykeltıraşlar toplam 11 adet Atatürk heykeli yapmıştır. İlk Atatürk heykelinin/anıtının yapıldığı 1926 senesinden 1938 senesine kadar toplamda 29 adet Atatürk heykeli/anıtı dikilmiştir. Bu heykellerin 18 tanesi yerli heykeltıraşlar tarafından üretilmiştir.

Heykeller buldukları konum ve yansıttıkları görünüm ile dönemin ve fikirlerin bütünleşik bir tasavvurunu sunmaktadırlar. 1926 senesinde Sarayburnu’na konumlandırılan Atatürk heykeli buna örnektir. Sarayburnu Atatürk Heykeli/Anıtı, sert bir yapıda ve sivil kıyafetler ile tasavvur edilmiş bir Atatürk imgesi sunmuştur. Tiryakioğlu’nun yorumuna göre Sarayburnu Atatürk Anıtı/Heykeli, Atatürk’ün resmî ve askerî kişiliğinden soyutlanmış, millet ile bütünleşmiş bir kimliktedir ve Anadolu’ya geçip düşman kuvvetleri ile mücadele etmeyi temsil etmektedir.³¹ Sarayburnu’nun ardından ikinci heykel Konya’ya dikilmiştir. Cumhuriyetin üçüncü Atatürk heykeli/anıtı ise Ankara’ya dikilmiştir. Atatürk Dönemi’nin önemli sembol heykellerinden/anıtlarından biri de Taksim Cumhuriyet Anıtı’dır. Döneminde yapılan en kalabalık kompozisyonlardan birine sahiptir. Atatürk ile beraber kurucu kadro içerisinde yer alan Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü’de bu heykel/anıt tasvirinde kendine yer bulmuştur. Bu açıdan diğer heykellerden/anıtlardan ayrılan bir yapıdadır. 1938 senesinden 1940 yılına kadar tek bir Atatürk heykeli dikilmemiştir. Bu durum, Atatürk’ün bedeni kaybının henüz çok taze olması şeklinde açıklanabileceği gibi, ikinci adam imgesinin yerleştirilmesi sürecinin bir sonucu olduğu yargısına varmak mümkündür. Atatürk’ün bedeni ölümünden sonra gerek Atatürk imgesinde gerek Atatürk heykellerinde ve gerek Atatürkçülük/Kemalizm yorumlarında farklılıklar ortaya çıkmıştır.

1946 senesinde Türk siyaset sahnesinde yerini alan DP, Cumhuriyetin yarattığı ekonomideki girişimci sınıfın bir yansımasıdır. DP iktidarının başladığı günden itibaren Atatürk heykellerinde/anıtlarında gözle görülür bir artış gerçekleşmiştir. 1946-1960 yılları arasında on iki adet Atatürk heykeli/anıtı ülkenin çeşitli yerlerine dikilmiştir. Yapılan bu heykellerde/anıtlarda hâkim tema, asker üniformalı Atatürk imgesi üzerinde yoğunlaşmıştır. (bk. Tablo-5)

1946-1960 yılları arasında Ankara’da sadece bir Atatürk heykeli/anıtı yapılırken 27 Mayıs müdahalesinin ardından 1960-1970 yılları arasında Ankara’da altı adet Atatürk heykeli/anıtı dikilmiştir. (bk. Tablo-6)

³⁰ Anıtın açılış tarihi 3 Ekim 1926’dır.

³¹ Samih Tiryakioğlu, “Atatürk’ün Anıtları Ne Anlam Taşıyor?”, *Milliyet*, 30 Aralık 1971.

1946-1960 ile 1960-1970 yılları karşılaştırıldığında Ankara özelinde heykel/anıt sayısında altı katı oranında bir artış görünse de dikkatlerden kaçmaması gereken nokta, yapılan bu yeni heykellerden/anıtlardan sadece bir tanesinde Atatürk, mareşal üniforması ile betimlenmiş, diğerlerinde sivil kıyafet ile tasvir edilmiştir. 1960-1970 yılları arasında, Atatürk ve Tek parti iktidarı döneminde yapılan heykellerin/anıtların yaklaşık beş katı kadarı bu dönemde dikilmiştir. Yine dikkat edilmesi gereken husus, sivil yöneticiler zamanında ağırlıklı olarak askerî üniformayla betimlenen Atatürk heykelleri/anıtları, askerî müdahalenin ardından sivilleşmeye başlamış, bu sefer de sivil kıyafetli Atatürk imgesi ile sembolize edilen Atatürk heykellerinde/anıtlarında artış yaşanmıştır. 1960-1970 yılları arasında tüm Türkiye’de toplam elli dokuz adet Atatürk heykeli/anıtı dikilmiştir. Yaşanan askerî müdahale sonrasında bu artış dikkate alınmalıdır. Yapılan elli dokuz adet Atatürk heykeli/anıtından sadece on dört tanesi askerî üniformalı betimlenmiş, geri kalan büyük çoğunluk ise sivil kıyafetli olarak tasvir edilmiştir. Bu on dört heykelin/anıtın bir kısmında ise Atatürk kalpak ile sembolize edilmiştir. (bk. *Tablo-7*)

Atatürk heykeli sayısında yaşanan bu artış, askerî müdahaleyi gerçekleştirenlerin meşruiyet kaynağının bir göstergesidir değerlendirmesi *Tablo-7* neticesinde uygun ve geçerli bir çıkarım olmamaktadır. Ancak tablodaki verilerden tespit edildiği üzere askerî müdahalenin ardından ilk seçimlere kadar geçen sürede yapılan heykel sayısı oldukça azdır. Bu durumda şöyle bir değerlendirme yapmak mümkün görünmektedir: 27 Mayıs müdahalesinin ardından oluşan rüzgarın diğer bir deyişle dönemin ruhunun etkisiyle Atatürk heykellerinin yapımında artış görülmüş, sivil seçilmişler de bu yönelimin faydacı etkisiyle Atatürk imgesinin gücünden yararlanma eğiliminde bulunarak nesnel bir fenomen olarak Atatürk heykellerinin sayısında artış gerçekleşmiştir; ancak bu çıkarım, müdahalecilerin gücü elinde bulundurdukları kısıtlı süre içerisinde heykel sayısında kayda değer bir şekilde artış yaşanmadığı gerçeğini değiştirmemektedir.

1970-1980 yılları arasında yapımı gerçekleştirilen 49 Atatürk heykeli tespit edilmiştir.³² 10 yıllık süreçte yapımının gerçekleştirildiği yaklaşık 49 heykelin tamamının askerî yönetime mâl edilmesi mümkün değildir. Kısıtlı bir süre gücü elinde bulunduran askerî yönetimin ardından iktidarın sivillere geçmesiyle beraber de Atatürk heykeli yapımı süreci devam etmiştir. Özetle, Askerî yönetim

³² Yaklaşık denilmesinin sebebi, gerek daha önceki dönemlerde ve gerek 70’li yıllarda yapılan Atatürk heykelleri hakkında yeterli veri bulunmamaktadır. Heykellerin dikildikleri yerler zaman içerisinde değişiklik göstermiş, okul, hastane, devlet binaları, meydanlar vb. yerlere heykeller dikilmiştir. Bu heykeller için bir envanter çalışması yapılmamış yahut kayıt tutulmamıştır; bk. Aylin Tekiner, *Atatürk Heykelleri Külli, Estetik, Sijaset*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 178.

döneminde sivil yönetim dönemlerinden farklı/yüksek oranda bir heykel artışı tespit edilmemiştir. Gerek Atatürk dönemi gerek tek parti iktidarı ve gerek DP iktidarı döneminde yapılan heykeller ile 1970-1980 döneminde yapılan heykeller nitelik açısından birbirinden farklılık göstermektedir.

12 Eylül 1980 müdahalesi ile beraber, Atatürk heykelleri, niteliksel kayıp yaşamak ile beraber konumlandırıldıkları yerler neticesinde hakimiyet sahasında da daralma ve anlam kaybı yaşamıştır. 12 Eylül müdahalesi ile Atatürk heykelleri resmî dairelerin demirbaş listesindeki bir meta haline dönüştürülmüştür. Kent meydanlarına ruh katan ve toplum ile arasında bağ kurulan anıtların yerini kamu daireleri önüne yerleştirilen fabrikasyon anıtlar ile ruh ve toplumsal bağ kopartılmıştır.³³ Ertuğrul Mavioğlu, Atatürkçü olduğunu iddia eden 12 Eylül zihniyetinin Atatürkçülük ile ilgisi olmadığını, bu zihniyetin heykelci olduğunu, Atatürkçülüğü şekilci bir biçimde yozlaştırdığını ve insanlar üzerinde bıkkınlık ve usanma hissi yarattıklarını vurgulamıştır.³⁴ Atatürk heykellerinin/büstlerinin metalaştırılması, devlet eliyle tüm ülkeye dağıtılması, nitelik olarak anlamının değişmesi ve meşruiyet sağlayıcı bir etken olarak toplumsal kabulü sağlayan hale getirilmesi 12 Eylül müdahalesinin en etkili faaliyeti olmuştur.

1990’lı yılların Atatürk heykelleri incelendiğinde Atatürk’ün sert bir bakışla tasvir edilmesi ve elinde Nutuk olması, 1990’lı yılların Atatürk heykellerini önceki yılların çalışmalarından ayıran öğeler olduğu tespit edilmiştir. 12 Eylül müdahalesinin ardından Atatürk heykellerinde yaşanan niteliksel zayıflama ve niceliksel artış ise bu dönemde de şaşmaz şekilde devam etmiş, fabrikasyon, seri üretim ve özensiz heykel yapımı süreci hız kesmemiştir. Atatürk dönemi yapılan anıt/heykellerde temel ikon atlı yahut kalpaklı simgesellik iken 1990’lı yılların ikonik metası Nutuk olmuştur. Aylin Tekiner’in değerlendirmesi ile Nutuk, bu dönemdeki Atatürk heykellerinin “*simge-nesnes*” konumdadır.³⁵

1994 seçimlerinde RP’nin başarılı sonuç alması karşısında gerilim ve kaygı duyan Atatürkçü-laik kanat, irtica tehdidine silah olarak Atatürk imgesinden yararlanmış ve Aslı Daldal’ın değerlendirmesiyle “*onların Allah’ı varsa bizimde Atamız var!*”³⁶ zihniyetiyle hareket etmiştir. 2. Zırhlı Tugay Komutanı Tümgeneral Doğu Silahçioğlu ile RP’li Sultanbeyli belediyesi arasındaki sürtüşme 28 Şubat sürecinin imgesel vakalarındandır. Doğu Silahçioğlu, Sultanbeyli ilçesinde bir tane bile Atatürk büstü olmamasından serzenişte

³³ Tekiner, *age.*, s. 203.

³⁴ Ertuğrul Mavioğlu, *Apoletli Adalet*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s. 76.

³⁵ Tekiner, *age.*, s. 224.

³⁶ Aslı Daldal, “Mustafa Kemal Kültünün Toplumsal ve Ruhbilimsel Temelleri Üzerine Bir Ön Çalışma”, *Birikim*, Sayı 105-106, Şubat 1998, s.36.

bulunarak 1996 yılının 10 Kasım'ında Fransız Bulvarına Atatürk heykeli dikirmiştir. Dikimi gerçekleştirilen Atatürk heykeli askerî üniformalıdır ve bir eliyle "ileri" işareti yapar şekilde üretilmiştir. Dönemin ruhunu ifade etmesi açısından bu gelişmenin ardından yaşanan diğer bir gelişme ise dikilen heykelin önünde askerler yirmi dört saat nöbet tutmuştur. Atatürk anıtının kaidesinde "*Devrimlerin bekçisiyiz. Vatan sana minnettardır; Cumhuriyeti sen kurdun biz yaşatacağız*" ifadeleri yer almıştır. Kullanılan ifadeler RP'ye bakışın, duyulan endişenin vurgularını barındırmaktadır denilebilir.³⁷

İmgelerin kullanımı toplumdaki topluma ve zamandan zamana farklılık göstermekle beraber, toplum için önemli olan tarihsel şahsiyetlerin semiyotik güçleri, dönemin ruhuna uygun şekilde ihtiyaçlar doğrultusunda araçsallaştırılmış ve dönüşüme uğramıştır. Atatürk heykelleri bu dönüşümün somut göstergelerinden olmuştur.

Askerî Bildirilerin İçerik Analizi

İçerik analizi, okumayı zenginleştiren ve görünenin ardına ulaşma amacı taşıyan bir hedefe hizmet eden bilim dalıdır. İçerik analizinde amaç, incelenen metinlerin/mesajların anlaşılmasını sağlamaktır. İçerik analizi yapılmadan önce problemin ne olduğu tespit edilmelidir. Problem tespit edildikten sonra farklı varsayımlar oluşturularak meselenin üzerine gidilir ve bu varsayımlar sınamaya tabii tutulur. Araştırmanın önu-arkası belli olmalıdır. Bir çerçeve oluşturulmalı ve araştırma o çerçeve içinde kalmalıdır.³⁸

Askerî bildirilerin içerik analizi yapıldığında dönem dilinde Atatürk ve Atatürkçülüğün yahut kullanılan diğer kavramların sıklığı, olumlu ve olumsuz manada kullanılan kavramların hangilerinin olduğunun tespit edilmesi, fikir dünyasının tespiti için önemli bir ayırım noktasıdır. Bildirilerin içerik analizi yapıldığında varılan veriler ile askerî müdahaleyi meşrulaştırmak amacıyla kullanılan dilin birbirlerinden farklılık gösterdiği sonucuna varılmaktadır. Bildirilerde belli kelime ve kavramların kaç kez kullanıldığından yola çıkarak bu sonuca varmak mümkündür.³⁹ Bu çıkarsamayla müdahalecilerin söylem ve eylemleri arasındaki farklılık ve düşün dünyalarının anlaşılabilmesinin önu

³⁷ 2006 senesinde anıt, bulvar düzenlemesi gerekçesiyle yerinden kaldırılmış, Sultanbeyli kaymakamlığı önüne yerleştirilmiştir. Kaidede yer alan yazı ise Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir sözü ile değiştirilmiş ve 28 Şubat'a bir anlamda gönderme yapılmıştır. bk. Tekiner, *age.*, s. 239.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Hakan Uzun, *Atatürk ve Nutuk*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 30-31.

³⁹ Bir metinde hangi kelime/kavramın ne sıklıkla kullanıldığını tespit etmek için <https://wordcounter.net> sitesinden yararlanılmıştır. (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2022)

açılabilir. Albay Türkeş’in 27 Mayıs müdahalesi sırasında okuduğu bildirinin içeriğini incelerken kullanılan kavramların sıklık, olumlu/olumsuz kullanım durumunu ele alan bir tablo oluşturmak değerlendirme yapılabilmesi açısından önemli yönelimdir. Sözü edilen bildiri incelendiğinde (bk. Tablo-8) en sık kullanılan kavramın Türk Silahlı Kuvvetleri olduğu tespit edilmiştir. Bu kavramın kullanımında TSK’ye kurtarıcı rolü biçildiği tespit edilmiştir. “*Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır.*” cümlesiyle demokrasinin koruyucusu, kollayıcısı, Türk gençliğinin birbiri ile sürtüşmesini engelleyen güç olarak TSK kendini konumlandırmıştır. Rayından çıkan demokrasiyi tekrar yola sokmak, partilerin birbirleri ile olan uzlaşmaz tutumlarına son vermek görevini kendinde gören TSK, kabine üyelerinin de TSK’ye teslim olmalarını istemiştir. Bu veriler doğrultusunda değerlendirme yapıldığında TSK’nin partiler üstü, siyaset üstü, koruyan, sahip çıkan ve daha da ötesi demokrasi, cumhuriyet ve ülkenin kendi öz mülkü gibi davrandığını ve siyasilere bir müddet politika yapmaları için onay verdiğini; ancak çizilen yolun dışına çıkıldığında ise bu iznin son bulacağı şeklinde algı oluşmasına sebep olduğu çıkarımı yapılabilir. En çok kullanılan ikinci kavram olan “Vatandaş” ise kullanımların tamamında olumlu manada işlenmiştir. “*Mubterem vatandaşlar*” şeklinde hitabın kullanıldığı kavram, yurttaşlara eşitlik ve adalet güvencesi vermek amacıyla kullanılmıştır. *Her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Vatandaşların her hususta emniyetleri sağlanacaktır.*” Sözlere ile bu algı pekiştirilmiştir. Metin içerisinde tüm kullanımları olumsuz olan kavram ise “*Partî*”dir. Üç kez kullanılan kavram bu üç kullanımda da olumsuz içerik barındırmaktadır. TSK’nin giriştiği bu müdahalenin gerekçesi olarak partilerin uyumsuzluğu ve birbirleri ile vuku bulan sürtüşmeleri olduğunun altı çizilmiş, partilerin sebep oldukları ayrılıkların, ikiliklerin ve sebebiyet verdiklerin kin duygusunun yok edileceği vurgusu yapılmıştır. Atatürk ve Atatürkçülük üzerine yapılan konuşmalar yahut Atatürk ve Atatürkçülüğü referans noktası olarak konumlandırılan / meşruiyet aracı haline getiren beyanlar bildirilerden ziyade yöneticilerin konuşmalarında kendine yer bulmuştur denilebilir.

12 Mart müdahalesi, bildiri metninden itibaren Atatürkçülük üzerinden meşruiyet arayışında olan ve bu imgeyi her fırsatta göz önüne getirmekten çekinmeyen bir karaktere sahiptir. Müdahalenin bildirisinde geçen “*Atatürk’ün bize bedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyu yitirmiş[tir.]*” ifadesiyle devamında yer alan “*Anayasa’nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli bir Hükümet*”⁴⁰ arayışı gerekçesiyle bu

⁴⁰ *Milliyet*, 13 Mart 1971.

müdahalenin yapıldığını belirten ifadeler meşruiyetin kaynağını göstermektedir. 12 Mart muhtırasının içerik analizi yapıldığında (bk. Tablo-9) 27 Mayıs müdahalesi bildirisindeki kavramlar ile farklılıklar göze çarpmaktadır. “Kardeş kavgası” kavramı her iki bildiride de yer alsa da “tehlike” ve “vahim” kavramları 27 Mayıs müdahalesi bildirisinde yer almayan iki kavramdır. 12 Mart muhtırasında yer alıp olumsuz manada en çok kullanılan kavramlar “anarşi/anarşik” olmuştur. Toplumda meydana gelen sürtüşmelerin, çatışmaların adı olarak kullanılan bu kavram, siyasi partilerin tutumları üzerinden bina edilmiş ve bu kargaşanın mesulü olarak Hükûmet gösterilmiştir. En çok kullanılan diğer kavram ise “anayasa” olmuştur. Anayasa kavramı “Atatürkçülük” ile beraber işlenmiş ve Atatürkçülük doğrultusunda yapılması gereken/arzulanan anayasal reformlara vurgu yapılmıştır. 27 Mayıs bildirisinde olduğu gibi 12 Mart müdahalesi muhtırasında da “Türk Silahlı Kuvvetleri” kavramı yine kullanılmış ve askerın kendisine biçtiği rol değişmemiştir. 12 Mart muhtırasında da asker, Cumhuriyetin koruyucusu, Atatürk ideallerinin takipçisi rolünü üstlenmiştir. Muhtırada “Atatürk” ve “Atatürkçülük” kavramı toplamda iki kez kendisine yer bulmuştur. Her iki kullanımda da Atatürk’ün gösterdiği hedefe varma ve Atatürkçü bir yönelim ile reformlar yapılacağıın altı çizilmiştir. Bu açıdan meşruiyet kaynağının Atatürkçülük olduğu tekrar belirtilmiştir. “Tehlike” ve “vahim” kavramlarının birer kez kullanıldığı muhtıra metninde bu iki kavramın kullanımı var olan endişeyi tasvir etmek amacıyla kullanılmıştır. “*Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür*” cümlesi ile hem bu muhtıranın zorunlu bir sebebinin olduğu vurgusu yapılırken hem de mevcut siyasetçilere karşı yöneltilen bir eleştiriyi barındırmaktadır.

12 Eylül müdahalesinin mimarlarının ağzlarında pelesenk olan ve gerçekleşen müdahalenin en geçerli sebebi olarak sunulan Atatürkçülük, gerçekleşen her askerî müdahale sonrasında revizyona uğrasa da en keskin dönüşümü ve en çok yıpranmayı 12 Eylül 1980 müdahalesi döneminde yaşamıştır denilebilir. Müdahaleyi gerçekleştirenler gerekçe olarak “*ülkenin Atatürk yolunda sapması*” olarak sunmuştur. Kenan Evren, yayınlanan ilk bildirisinin ardından 12 Eylül 1980 günü öğleden sonra saat 13’te TRT’de bir konuşma gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirdiği bu uzun konuşmada Kenan Evren, 12 Eylül Müdahalesinin sebebini ve neyi amaçladığını ele almıştır. Konuşmada sık sık Atatürkçülüğe atıfta bulunulmuş, gerçekleşen müdahalenin gerekçesi olarak Atatürk yolundan sapma, Atatürkçülük dışında başka ideolojilere kanma en önemli gerekçe olarak sunulmuştur.

Tablo-10’da görüleceği üzere bildiri metninde en çok kullanılan kavram “Türk” olmuştur. 30 kez kullanılan bu kavram, tüm kullanımlarda olumlu anlam içermektedir. Türk kavramı çoğunlukla yanında “millet” kavramı ile beraber kullanılmıştır. Hitap şekli olarak Türk Milleti, Türk Vatandaşları, Türk Ulusu,

Türk basını, Türk Silahlı Kuvvetleri kullanımı yaygınlık göstermiştir. Bunların yanında Türk toplumu, Türk işçisi, Türk köylüsü kavramları kullanılmış, ancak bu kullanımın sayısı diğerlerine nazaran daha az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Türk kavramından sonra en çok kullanılan kelime 26 kez ile “Millet” kavramıdır. Türk kavramı ile kullanımı yoğunluk gösteren millet terimi, önüne genellikle yüce ve aziz sıfatlarını almıştır. Yüce Türk milleti, Aziz Türk milleti ve Türk milleti şeklinde kullanım yoğunluk göstermiştir. Sesleniş biçimi olarak kullanılan bu ifade yer yer millet ile bağ kurma amacı da taşımaktadır. “*Türk milletine güveniyoruz, milletimizin bekası tehdit eden boyutlar*” vb. kullanımlar ile müdahaleciler ile toplum arasındaki ilişki geliştirilmeye çalışılmıştır. Gerek 27 Mayıs Müdahalesi ve gerek 12 Mart muhtırası ile karşılaştırıldığında diğer iki müdahaleden daha yoğun ve daha farklı kavramların kullanıldığı, müdahaleler arasında neyin tehdit olarak görüldüğü ya da yeni tehditlerin neler olduğunun anlaşılması bakımından içerik analizi önemli bir yer tutmaktadır. Daha önceki iki müdahalede yer almayan, alsa dahi 1-2 kez kullanılıp geçilen kavramlar, 12 Eylül müdahalesi ile başköşeye yerleşmiş, en temel sorun haline almış ve bazıları da ilk kez kullanılmıştır. Otorite, bölünme, irtica, devlet gibi kavramlar ya ilk kez kullanılmış ya da kullanımlarında çok büyük oranda artış tespit edilmiştir. Atatürk adının önceki iki müdahaleden kat be kat fazla kullanıldığı bu bildiriye Atatürk ilkeleri, Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk ilke ve devrimleri, Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği, Atatürkçülük kavramları tercih edilmiştir. Devletin içine düştüğü durumdan dolayı müdahale etmek zorunda kaldıklarını belirten askerler, Atatürk ilkelerini esas alarak devleti ve Cumhuriyeti kurtaracaklarını, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Atatürk’ün izinden yürüdüğünü ve yine “*Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Atatürk ilke ve devrimlerine*” bağlı olduklarını belirtmişlerdir. Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini tüm yurda yayacaklarını, Atatürkçülük yerine benimsenin tüm irticai ve sapık ideolojilerle mücadele edileceği belirtilmiştir. İçerik analizi tablosu incelendiğinde tespit edildiği üzere yeni korku imgesi bölünme, terör, bölücülük olarak şekillenmiştir. 12 Eylül müdahalesi bildirisinde dikkat çeken nokta “işçi” kavramı çerçevesinde ele alınabilir. “*Temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyunlarına başvuran, işçinin hakkı yerine kendi menfaatlerini ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir.*” bildirideki bu ifadelerin ardından neredeyse işçilerin tüm hakları ellerinden alınmıştır.

28 Şubat 1997 tarihine gelindiğinde ise gerçekleşen Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında alınan kararlar, toplum kaygılarından beslenen ve Atatürkçülük çerçevesinde ele alınan maddelerden oluşmuştur. MGK toplantısında alınan kararlar, toplantının mahiyetini diğer MGK kararlarından

ayrılmasına sebep olmuştur.⁴¹ Atatürkçülük kavramını vurgulayan, Atatürk imgesinden faydalanan ve toplumdaki laiklik ve Atatürk ilkeleri hassasiyetinden meşruiyet olarak yayınlanmıştır. Basın tarafından “muhtıra gibi tavsiye”⁴² olarak nitelenen kararlar Türk siyasetinde değişime yol açmıştır. Atatürk ilkelerinden sapıldığı, Atatürk ilkeleri doğrultusunda bir eğitim ve sosyal yapı oluşturulması gerektiği, gençlerin cemaatlerden, tarikatlardan, dini yapılardan, kaçak kuran kurslarından kurtarılması gerektiği, ihtiyaç fazlası olan imam-hatip ve Kur’an kurslarının kapatılması, Kur’an kursu olarak hizmet veren yerlerin denetlenmesi ve Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlanması, Silahlı Kuvvetlere sızmaya çalışan cemaatlerin temizlenmeye çalışıldığı ve bu temizliklerin bazı medya organlarıncı din düşmanlığı olarak tanımlanmasından duyulan rahatsızlığın dile getirildiği 18 maddelik metinde tüm sistem Atatürkçülük ve özellikle dönemin ruhu gereği laiklik üzerine bina edilmiştir. Yayınlanan bildiri ve maddelere bakıldığında, 4 kez *Atatürk*, 2 kez *aşırı*, 1 kez *bölicü*, 3 kez *cumhuriyet*, 1 kez *devlet*, 2 kez *dinci*, 2 kez *din*, 4 kez *eğitim*, 7 kez *kanun*, 1 kez *laiklik*, 4 kez *millet*, 2 kez *rejim*, 4 kez *Türk Silahlı Kuvvetleri*, 9 kez *yasa*, 5 kez *önlem*, 2 kez *irtica* kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. (bk. Tablo-11)

Tablo-11 incelendiğinde, kendisinden önce gerçekleşen 12 Eylül müdahalesinin bildiri içerik analizi ile büyük farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. 28 Şubat müdahalesi bildirisinde en çok kullanılan kavram yasa olmuştur. Kavram tüm kullanımlarında olumlu anlamda işlenmiştir. Yasa kavramının geçtiği yerlerde ele alınan konular tarikatlar, kuran kursları, laiklik ilkesinin korunması şeklinde olduğu tespit edilmiştir. En çok kullanılan diğer kavram kanun olmuştur. Bu kavramın beraber kullanıldığı diğer kavramlar ise kıyafet kanunu, Atatürk aleyhine işlenen suçlar kanunu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu şeklindedir. 4 kez kullanılan *Atatürk* kavramı ise, genç kuşaklara Atatürk sevgisinin aşılması, Atatürk’e karşı yapılan saygısızlıkla ve Atatürk aleyhine işlenen suçlara karşı ve Atatürkçü din adamları yetiştirme düsturu çerçevesinde ele alınmıştır. Atatürkçülük ve laiklik üzerine oturtulan metin müdahalecilerin meşruiyet kaynağının ne olduğu ve neyi tehlikede gördükleri ve neyi tehdit olarak algıladıklarını tespit etmek açısından önemli veriler sunmuştur.

12 Eylül müdahalesiyle karşılaştırıldığında müdahalecilerin reflekslerinde değişimin yaşandığı, *yasa*, *kanun*, *önlem* gibi kavramların daha sık kullanıldığı, *millet* ve *devlet* gibi kavramların kullanım sıklığının büyük oranda düştüğü, rejim ve yasal varlığın tehlike içinde görülerek buna karşı koruma önlemlerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

⁴¹ *Milliyet*, 1 Mart 1997; *Hürriyet*, 1 Mart 1997; *Sabah*, 1 Mart 1997.

⁴² *Cumhuriyet*, 1 Mart 1997.

Sonuç

Gerek Atatürk imgesi ve gerek Atatürkçülük/Kemalizm ideolojisi, Türk siyasi hayatında önemini/değerini hiç kaybetmemiştir. Zaman içerisinde farklılıklar ortaya çıkmış, farklı Atatürkçülük tanımlamaları yapılmış yahut Atatürkçülük ile bağlantısı olmayan fikir ve eylemler Atatürkçülük perdesi arkasında gerçekleştirilmiştir. Atatürk’ün ve Atatürkçülüğün toplum belleğindeki gücünden/yansımasından faydalanılarak imge olabildiğine kullanılmıştır/aşındırılmıştır; ancak buna rağmen Atatürkçülük ve Atatürk imgesi değer kaybetmemiş gerek savunanlar ve gerek karşı çıkanlar tarafından en çok övülen ve en çok yerilen bir fenomen olarak varlığını devam ettirmiştir.

27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat müdahaleleri incelendiğinde, Atatürk imgesinin en yoğun şekilde kullanıldığı, baskı aracı haline getirildiği, toplum mühendisliği çalışmalarında pragmatik bir meta olarak en yoğun şekilde kullanılan dönemin 12 Eylül 1980 müdahalesi olduğu sonucuna varmak mümkündür. Adı geçen diğer üç müdahalede de en temel meşruiyet aracı Atatürk ve Atatürkçülük olmuştur. 27 Mayıs öncesindeki döneme bakıldığında yerel ve küresel anlamda komünizm öcü imgesinin üretildiği ve bu öcü imgesi karşısında refleks geliştirildiği ve Türkiye özelinde de komünist tehlike karşısında Atatürkçülüğün panzehir olarak formüle edildiği sonucuna varılmıştır. Atatürkçü kimliğiyle tanınan isimler 27 Mayıs müdahalesini olumlayan yazılar kaleme almış; askeri, Atatürkçülüğün koruyucusu, temsilcisi gibi görmüşlerdir değerlendirmesi yapılabilir. 27 Mayıs askerî müdahalesinden yaklaşık 10 sene sonra gerçekleşen 12 Mart müdahalesi ile Türk demokrasisi bir kesintiye daha uğramıştır. Hem sol görüşün yükselmesi hem de anti-komünist fikirlerin güç kazanması sonucunda toplumsal çatışmalar yaşanmış, gerilim tırmanmıştır. Dönemlerin tehlike algıları birbirinden farklılık göstermiştir. 27 Mayıs müdahalesinde Atatürk ilkeleri, laiklik tehdit altında olarak algılanırken 12 Mart müdahalesinde kardeş kavgası vurgusu baskın bir hal almış ve devletin bekası meselesi öne geçmiştir denilebilir. Örgütlenen ve sınıfsal bilinç kazanan işçi sınıfı, öğrenci eylemleri, boykotlar gerilimi arttıran unsur olmuştur. Gerçekleşen müdahalenin meşruiyet kaynağı Atatürkçülük olmuştur.

12 Eylül müdahalesiyse gerçekleşen tüm müdahalelerden daha sert ve Atatürk imgesinin daha çok kullanıldığı bir müdahale olmuştur. 12 Mart müdahalesinden yaklaşık 10 sene sonra gerçekleşen bu müdahalenin diğer tüm müdahalelerden ayrılan yönü, toplumsal ve ekonomik anlamda köklü bir dönüşüm yaşanmasına sebep olması sonucuna varılmıştır. Türk siyasi tarihinde gerçekleşen tüm müdahaleler içerisinde tahrip gücü en yüksek, yıkıcı ve dönüştürücü etkisi en fazla olan ve hemen hemen atılan her adımda Atatürk imgesinin fütursuzca kullanıldığı müdahale 12 Eylül müdahalesi olmuştur. 12 Mart müdahalesinde de geçen kardeş kavgasına son verme düsturu 12 Eylül

müdahalesinde de kendisine yer bulmuştur. 12 Eylöl müdahalesi öncesinde yaşanan kaos ve kanlı eylemler 13 Eylöl günü durmuştur ve bu durum soru işaretlerine sebep olmuştur. 12 Eylöl müdahalesi döneminde Atatürk imgesi o denli aşındırılmıştır ki “12 Eylöl Atatürkçölüğü”, “Kenanizm” gibi kavramlar türemiş ve bu dönemde Atatürkçölük adına gerçekteştirilen tüm eylem ve faaliyetler bu adlandırmalar ile tanımlanmıştır. Diğer müdahalelerden farklı bir kimliğe sahip olan 28 şubat müdahalesinde ise askerî bir yönetim kurulmamış, sıkıyönetim ilan edilmemiş, askerî mahkemeler kurulmamış, toplu tutuklamalar yaşanmamış, anayasa değiştirilmemiştir. Daha önceleri sol karşıtı, anti-komünist kimlikte formüle edilen ve 12 Eylöl müdahalesi ile beraber bunlara ek olarak Türk-İşlam sentezi çerçevesinde ele alınan Atatürkçölük, 28 şubat sürecinde laiklik ilkesi etrafından ele alınmıştır. Dönem içerisinde Uğur Mumcu, Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Turan Dursun gibi isimlerin katledilmeleri ile beraber de toplumsal gerginlik ve endişeli ruh hali zirve noktasına çıkmıştır. Bu dönem tehdit altında görölen olgu laiklik olmuştur ve dolayısıyla yine Atatürkçölük varılması gereken ilk durak olarak algılanmıştır.

Çalışmanın incelediği sorulardan biri olan bildirisinin içerik analizi konusuysa şöyle değerlendirilmiştir. 27 Mayıs müdahalesi bildirisinin kavram analizi sonuçları dönem dilinden farklıdır. 27 Mayıs bildirisinin içerik analizine göre en çok kullanılan kavram “TSK” iken Demokrasi, Kardeş Kavgası, Atatürk gibi kavramlar 1’er kez kullanılarak en az kullanıma sahip kavramlar olmuştur. Bildiri içerik analizine göre TSK kendisini, cumhuriyetin, Atatürk ilkelerinin, gençliğin koruyucu olarak konumlandırmıştır. Müdahale gerekçesi olarak partilerin uzlaşmaz tavrı sebep gösterilmiş, kardeş kavgasına son verilmek istendiği belirtilmiştir. Yayınlanan müdahale bildirisinde yoğun bir Atatürkçölük vurgusu tespit edilmemiştir. 12 Mart dönemi yayınlanan askerî bildiri/muhtıranın içerik analizi yapıldığında ise kullanılan toplumsal dil ile bildiri arasında yakınlık kurmak mümkündür. Yayınlanan bildiride en çok kullanılan kavramlar, “Anarşi”, “Anarşik”, “Anayasa”, “TSK”, “Atatürk”, “Atatürkçölük” olmuştur. 27 Mayıs bildirisinde yer almayan “tehlike”, “vahim” gibi kavramlar ise 12 Mart muhtırasında yer almıştır. Gazetelerde ve köşe yazılarında sıkça kullanılan anarşi/anarşik gibi kavramlar yayınlanan muhtırada da en çok kullanılan iki ifade olmuştur ve tüm kullanımları olumsuzdur. TSK kendisini tıpkı 27 Mayıs müdahalesi bildirisinde olduğu gibi koruyucu ve kurtarıcı konumuna yerleştirmiş ve meşruiyet kaynağının Atatürkçölük olduğu tespit edilmiştir.

12 Eylöl müdahalesinin bildiri içerik analizi yapıldığındaysa daha önce gerçekteşen ve hatta kendisinden sonra gerçekteşen 28 şubat müdahalesinde pek çok yönden ayrıldığı tespit edilmiştir. 12 Eylöl müdahalesi bildirisinde en çok kullanılan kavramlar “Türk”, “Millet”, “Devlet”, “Vatandaş”, “Atatürk”, “Tedbir”, “TSK” olurken en az kullanılan kavramlar ise “Laik”, “Anarşist”,

“İrtica” olmuştur. Daha önceki müdahale bildirimlerinde yer almayan “Tedbir”, “Bölücü”, “Koruma”, “Terör”, “Güvenlik” gibi kavramlar da dönemin ve müdahalecilerin tehdit algısının tespit edilmesi açısından önemlidir. En çok kullanılan kavram olan “Türk”, millet kavramı ile beraber sık sık kullanıldığı tespit edilmiştir. “Türk Milleti”, “Türk İşçisi”, “Türk Ulusu” vb. kullanımlar çok yaygındır. “Atatürk ilkeleri”, “Atatürk milliyetçiliği”, “Atatürk devrimleri”, “Atatürkçülük” gibi kavramlar diğer müdahalelerden farklı olarak hem müdahale bildirisinde hem de hitap dilinde sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir. Atatürkçülük, sapık ideolojiler karşısında tek çıkar yol olarak görülmüş, gençlerin başka fikirlere kapılmaması telkin edilmiş ve diğer tüm görüşler mücadele edilmesi gereken yapılar olarak algılanmıştır.

28 Şubat müdahalesi bildiri içeriği analiz edildiğinde görüldüğü üzere en çok kullanılan kavramlar “yasa”, “kanun”, “önlem”, “anayasa”, “Atatürk”, “Eğitim”, “TSK” olmuştur. En az kullanılan kavramlar ise “irtica”, “din”, “dinci”, “tarikat” olarak tespit edilmiştir. 12 Eylül müdahalesinin bildiri içeriği analizi ile karşılaştırıldığında fark büyüktür. “Devlet”, “otorite”, “bölücü” vb. kavramlarına hiç yer verilmemiştir. Temel eksen, yasa, kanun, eğitim çerçevesinde çizilmiştir. Yasa kavramının geçtiği yerlerde ele alınan konular tarikatlar, kuran kursları olmuş, kanun kavramının dile getirildiği yerlerde ise kılık kıyafet kanunu, Atatürk aleyhine işlenen suçlar kanunu vb. ele alınmıştır.

Çalışmanın ele aldığı bir diğer soru ise okul isimleri meselesidir. Müdahaleler sürecinde belirlenen isimler ile okul sayısında bir artış olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmış ve şu sonuca ulaşılmıştır. 27 Mayıs sürecinde “Mustafa Kemal”, “Gazi”, “Atatürk” isimleri ile açılan yahut başka isimlerle faaliyet sürdürürken belirtilen isimler ile yeniden adlandırılan okulların sayısının 1924-1938 tarihleri arasında toplam 22 olduğu tespit edilmiştir. DP’nin 10 yıllık iktidarı sürecinde ise bu sayı 46 olarak tespit edilmiştir. Askerî müdahalenin bitiş yılı olarak 1961 seçim tarihi esas alındığı takdirde, 1 yıllık müdahale sürecinde açılan okul sayısı 10 olarak tespit edilmiştir. Atatürk döneminde -14 sene- açılan okul sayısının bir yıla oranı %1,71 dir. Yani her sene 1,7 oranında okul açılmıştır. DP’nin 10 yıllık iktidarı sürecinde ise bu oran %4,6 olarak tespit edilmiştir. 1960 yılı başı ve 1961 yılı sonu arasındaki müdahale sürecinde ise bu oran %0,83 olarak tespit edilmiştir. Gerçekleşen müdahalenin okul sayısı üzerinde kayda değer bir etkisi olmamıştır sonucuna varılmıştır. 12 Mart müdahalesiyle beraberse okul sayılarında yaşanan değişim 11 ile sınırlıdır. 1971-1973 yılları baz alındığında ulaşılan bu netice ile iki ayda bir “Atatürk”, “Gazi”, “Mustafa Kemal” adlandırmaları ile okul açıldığını sonucuna ulaştırabilir. Bu sonuç yüzde olarak yüzde 2,18’e tekabül etmektedir. Ancak tarih aralığı 1971-1979 olarak incelenirse ulaşılan sonuç 27 olmuştur. Askerî müdahalenin 8 sene sürmediği göz önüne alındığında ise bu sonuç doğru bir değerlendirme verisi

olmayacaktır. 12 Eylül müdahalesi dönemi ise diğer dönemlerden kendini ayırmıştır. Din temalı ve dönemin Türk-İslam sentezi anlayışına uygun olarak yeni baştan formüle edilen Atatürkçülük, söylemler, heykeller, okul isimleri ile zihinlere perçinlenmiştir. 1980-1983 yılları baz alındığında “Atatürk”, “Gazi,” “Mustafa Kemal” isimleri ile açılan ya da dönüştürülen okul sayısı 42 olarak tespit edilmiştir. Kenan Evren’in Cumhurbaşkanlığı süreci kıstas kabul edildiğinde yani 1982-1989 yılları incelendiğinde tespit edilen sayı ise 66’dır. Diğer bir ifadeyle 12 Eylül müdahalesinin gerçekleştiği günden Kenan Evrenin Cumhurbaşkanlığından ayrıldığı güne kadar geçen sürede yapılan/dönüştürülen okul sayısı 85’tir. 1980 ile 1997 yılları arasındaki tarih incelendiğinde ise toplam sayının 141’e ulaştığı görülmüştür. Atatürk imgesi gerek söylemlerde gerek bildirimlerde gerek okul isimlerinde ve gerekse heykelerde hiçbir dönemde olmadığı kadar 12 Eylül döneminde pragmatizme araç olmuş, Atatürkçülük ile bağdaşması mümkün olmayan eylem ve girişimlerde bu imge kullanılmış ve kalkan görevi görmüştür. 1997-1998 yılları arasında belirtilen isimlerle açılan okul sayısı 43 olarak tespit edilmiştir. Bu sayının oranı ise yüzde 3,58’e denk gelmektedir. Bu veri neticesinde en kısa sürede en yüksek oranda artış 28 Şubat müdahalesi döneminde yaşanmıştır denilebilir.

Görsel imgeler olan ve toplumsal mesaj kaygısı ile üretilen heykellerin-büstlerin sayısı ve bu sayıda yaşanan değişim bu çalışmanın ele aldığı diğer sorulardan biridir. Dönemler ilerledikçe Atatürk heykeli sayısında bir artış olduğu tespitine varılabilir ancak 27 Mayıs müdahalesi ile heykel sayısı artışı üzerinden bir bağ kurulması mümkün görülmemektedir. Gerçekleşen 27 Mayıs müdahalesinin oluşturduğu ya da zihinlerde canlandırdığı “Atatürkçü” imajı sebebiyle müdahaleciler iktidardan gittikten sonra da bu etki ile Atatürk heykeli sayısında artış yaşanmıştır şeklinde yorum yapılabilir ancak bu yorum dayanaksız bir değerlendirmedir, ispata muhtaçtır ve bilimsel değildir. 12 Mart müdahalesi süreci incelendiğinde ise 1970-1980 yılları arasında yaklaşık olarak 49 adet Atatürk heykeli yapılmıştır. Yaklaşık denmesinin sebebi, yapılan heykellerin çoğunun tespitinin mümkün olmamasıdır. 10 yıllık süreçte yapımı gerçekleştirilen heykellerin tümünü askerî yönetime mâl etmek elbette mümkün değildir. Askerî yönetim döneminde yüksek oranda bir heykel sayısı artışı tespit edilememiştir. Bu dönem yapılan heykeller ile önceki dönemlerde yapılan heykeller biçimsel olarak farklılık göstermiştir yargısına varılabilir. 12 Eylül müdahalesi süreci ise yine tüm dönemlerden kendini ayıran bir kimliğe sahiptir. 12 Eylül müdahalesi ile beraber Atatürk heykelleri konusu boyut atlamıştır. 12 Mart öncesinde nereye ve ne şekilde dikileceği belirlenen, sembolik anlamı yüksek olan heykellerin yapımına özen gösterilirken 12 Eylül ile beraber Atatürk’ün doğumunun 100. yıl dönümüne denk gelen 1981 yılından itibaren âdeta apartman önleri, alış veriş merkezleri, park, benzinlik gibi akla gelebilecek

her yere Atatürk heykelleri ve büstleri dikilmeye başlanmıştır. Çok yoğun bir şekilde pompalanan “en büyük Atatürkçü biziz” algısının yansıması olan bu Atatürk heykeli yapma çılgınlığı tamamıyla fabrikasyon üretime dönmüş, kamyon kasalarında tüm şehirlere aynı şekil ve ebatta Atatürk heykeli yapılıp gönderilmiştir. 12 Eylül müdahalesi sürecinde üretilen heykel sayısı net olarak tespit edilememiş fakat sayıdaki artışın diğer hiçbir döneme benzemediği, kendinden önceki tüm dönemleri kat be kat aştığı sonucuna ulaşılmıştır. 28 Şubat süreci de heykel konusunda tartışmaların yaşandığı ve bu mesele üzerinden büyük fırtınaların kopartıldığı bir tarih kesiti olmuştur. Bu dönemde heykeller ayrı bir anlam kazanmıştır. Heykel yaptırmak, heykel bulundurmak Atatürkçülüğün belirteci olmuştur sonucuna varılabilir. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran ise medya gücüdür. Düzenlenen mitingler, yürüyüşler, etkinliklerde Atatürk hep ön planda olmuş, gazeteler verdikleri tabak kuponlarının yanında Atatürk posterini, takvimi vermeye başlamıştır. Atatürk imgesinin kullanımındaki artış heykelle sınırlı kalmamış, rozetler, bayraklar, bardaklar, gömlek yakaları vb. aksesuarlar ile artış göstermiştir. İmgenin kullanımındaki bu artış okul isimlerinde kendini göstermiştir.

Sonuç olarak, gerçekleşen her müdahalenin Atatürkçülük adına yapıldığı ve meşruiyetini Atatürk üzerinden sağladığı her dönemde en çok zararı Atatürk, Atatürkçülük ve Atatürkçüler almıştır denilebilir. Uygulamaya konulan kanunlar, yasalar, yasaklar ve uygulanan şiddet Atatürkçülük ile bağlantılanmış, Atatürk imgesinin kontrolsüz şekilde sembolize edilmesi imgenin değerinin azalmasına sebep olmuş, ilerleyen zamanda Atatürkçüler kendilerinin darbe yanlısı olmadıklarını ve Atatürkçülüğün askerî müdahale ile bir alakasının olmadığını ifade etmek zorunda kalmıştır. Gerçekleşen her müdahaleyi Atatürkçü olarak tanımlayan, müdahale gerçekleşir gerçekleşmez ona Atatürkçülük payesini veren, Atatürk ilkelerinin gerçekleşen müdahale ile güçleneceğini ifade eden yazılar ve söylemler ile Atatürkçülük zarar görmüş, Atatürkçüler ise reflekslerini kaybetmiştir denilebilir. Günümüzde de mevcudiyetini devam ettiren Atatürkçülük tartışmalarının, farklı Atatürkçülüklerin ve Atatürk’ün fikirlerinin anlaşılmasının köklerinde, gerçekleşen bu müdahaleler, söylemler, tutumlar yer almaktadır.

Kaynaklar

Kitaplar ve Makaleler

(2012) *Darbe Tutanakları*, Cilt 2, Der. Veli ÖZDEMİR, Anka-Ha Yayınları, Ankara.

AKBAL Oktay (1981) *Atatürkçülük Savaşı*, Uygarlık Yayınları.

ALTHUSSER Louis (2000) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Ayrıtları*, 4. Baskı, Çev. Yusuf ALP-Mahmut ÖZİŞİK, İletişim Yayınları., İstanbul,

- BATUR Muhsin (1985) *Anular ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları., İstanbul.
- ÇEÇEN Anıl (1981) *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., Ankara.
- DALDAL Aslı (1998) Mustafa Kemal Kültürünün Toplumsal ve Ruhsal Temelleri Üzerine Bir Ön Çalışma, *Birikim*, Sayı 105-106, Şubat, s.36-49.
- ENGİN Arın (1968) *Atatürkçülük "Manifestosu"*, Kutulmuş Basımevi, İstanbul.
- İNALCIK Halil (2016) *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, 5. Baskı, Kırmızı Yayınları., İstanbul.
- KOÇAŞ Sadi (1977) *Atatürk'ten 12 Mart'a*, Cilt 1, Er-Tu Matbaası, İstanbul.
- MAVİOĞLU Ertuğrul (2008) *Apoletli Adalet*, İthaki Yayınları., İstanbul.
- SELÇUK İlhan (2007) *İskele Sancak*, Cumhuriyet Kitapları, Ağustos.
- TEKİNER Aylın (2014) *Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset*, 2. Baskı, İletişim Yayınları., İstanbul.
- UZUN Hakan (2006) *Atatürk ve Nutuk*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Sürelî Yayınlar

Birikim

Bizim Anadolu

Cumhuriyet

Devrim

Dünya

Hürriyet

Milliyet

Radikal

Tercüman

Yeni Asır

AKBAL Oktay (1980) Atatürk'ü Anlamak, *Cumhuriyet*, 14 Eylül.

AKŞİN Sina (2000) Demokrat Partinin Tarihimizdeki Yeri, *Radikal*, 14 Mayıs.

----- (2000) Atatürkçü Partiyi Kurmanın Sırası Geldi, *Cumhuriyet*, 27 Ekim.

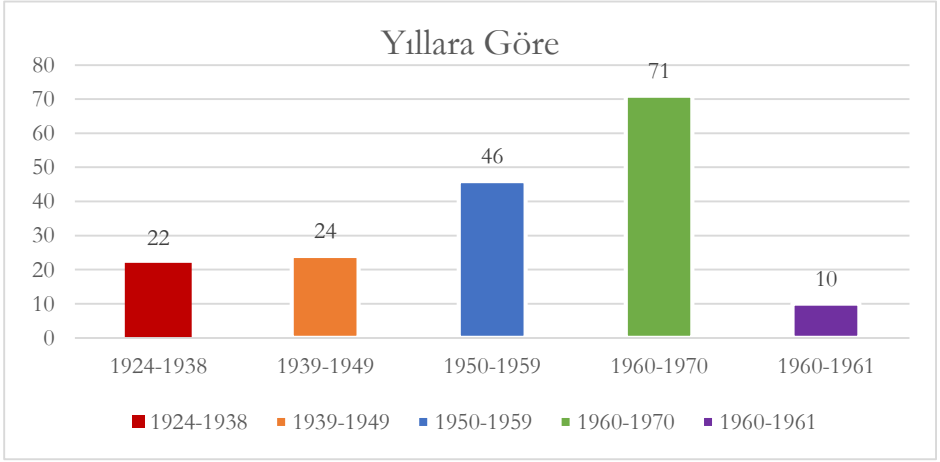
ARCAYÜREK Cüneyt (1980) Türkiye Demokratik Laik Bir Ülkedir, *Hürriyet*, 14 Eylül.

ATAY Falih Rıfki (1960) Onlar Bunlardır Ağaoğlu, *Dünya*, 2 Haziran.

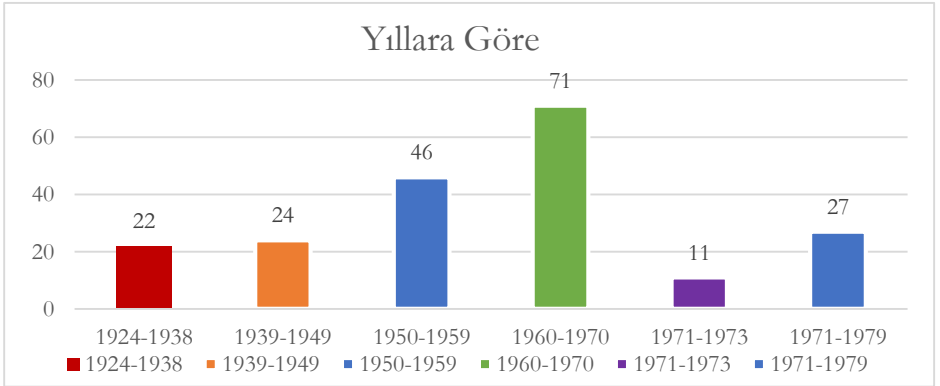
DARENDELİOĞLU İlhan (1971) Muhtıra ve Solcular, *Bizim Anadolu*, 14 Mart.

- EKŞİ Oktay (1980) Oh Olsun Demeli mi?, *Hürriyet*, 13 Eylül.
- ERKAYA Güven (1997) Aşırı Dinci Akımlar Türkiye’nin Birinci Sorunu Haline Geldi, *Milliyet*, 25 Şubat.
- ILICAK Nazlı (1980) 27 Mayıs-12 Eylül, *Tercüman*, 16 Eylül.
- KAFLI Kerimcan (1960) Bir Gaza Kıldın ki, *Tercüman*, 2 Haziran.
- KIŞLALI Ahmet Taner (1992) Asker Mantığı ile Atatürkçülük!, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs.
- MUMCU Uğur (1970) Namus Borcu, *Devrim*, 3 Kasım.
- (1980), Bundan Sonra, *Cumhuriyet*, 13 Eylül.
- (1980), İşte Atatürk Bu, *Cumhuriyet*, 3 Ekim.
- NADİ Nadir (1971) Devrimci Ordunun Sesi, *Cumhuriyet*, 13 Mart.
- SELÇUK İlhan (1971) 12 Mart Muhtırası, *Cumhuriyet*, 14 Mart.
- ŞAHİN Ahmet (1971) Sohbet, *Yeni Asya*, 13 Mart.
- TİRYAKİOĞLU Samih (1971) Atatürk’ün Anıtları Ne Anlam Taşıyor?, *Milliyet*, 30 Aralık.

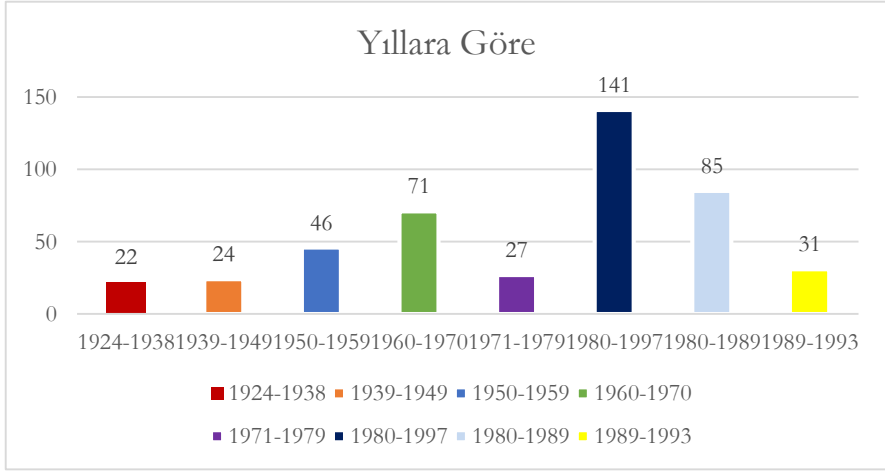
Ekler

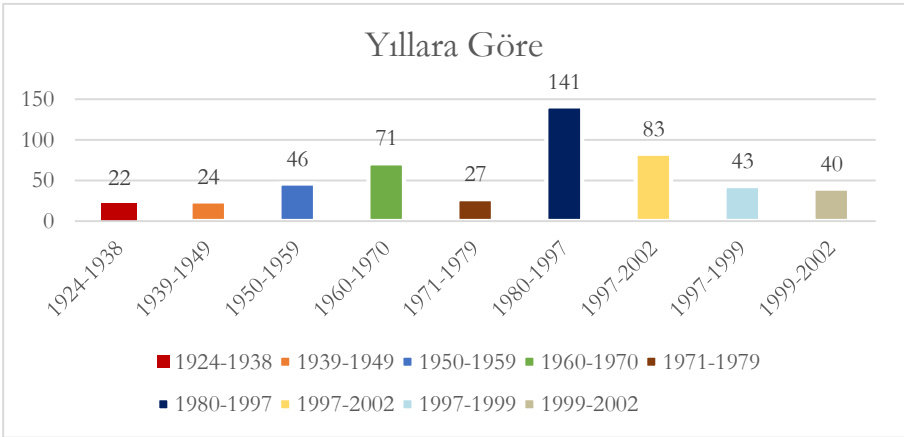
Tablo 1 - 27 Mayıs Askerî Müdahalesi Sonrasında “Gazi-Atatürk-Mustafa Kemal” İsimlerine Sahip Okullar

Tablo 2- 1971-1973 Yılları Arasında “Gazi-Atatürk-Mustafa Kemal” İsimlerine Sahip Okullar

Tablo 3- 12 Eylül Askerî Müdahalesi Sürecinde “Gazi-Atatürk-Mustafa Kemal” İsimlerine Sahip Okullar

Tablo 4- 28 Şubat Askerî Müdahalesi Sürecinde “Gazi-Atatürk-Mustafa Kemal” İsmine Sahip Okullar

Heykeltıraş	Bulunduğu Yer	Tarih
Ratip Acudoğlu	Ankara – Üniversite	1945/50
Zühtü Müridoğlu	Zonguldak	1946
Hüseyin A. Özkan	Trabzon	1948
Sabiha Bengütaş	Bandırma	1948/50
Sabiha Bengütaş	Ankara – Cumhurbaşkanlığı Köşkü Bahçesi	1951
Z. Müridoğlu, N. Suman, A. Özkan	Ankara – Anıtkabir	1952/53
Hakkı Atamulu, Yavuz Görev	İstanbul – Üniversite Bahçesi	1955
şadi Çalık	Niğe	1958
şadi Çalık	Burdur	1959
Nusret Suman	Çorlu	1960
Hüseyin Gezer	Karabük	1960
Rahmi Artemiz	Babaeski	1960/61

Tablo 5- 1946-1960 Yılları Arasında Yapılan Atatürk Heykelleri

Heykeltıraş	Bulunduğu Yer / Özelliği	Tarih
Nusret Suman	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Atatürk Anıtı / Sivil Kıyafet	1964
Hüseyin Gezer	Ankara Polatlı Atatürk Anıtı / Mareşal Kıyafetli	1965
Şadi Çalık	ODTÜ Atatürk Anıtı / Sivil Kıyafet	1966
Tamer Başoğlu	ODTÜ Ata ve Devrimler Anıtı	1966
Hüseyin A. Özkan	Ankara Odalar ve Borsalar Birliği Atatürk Anıtı / Sivil Kıyafet	1969
Hüseyin A. Özkan	Ankara Kredi Yurtlar Kurumu Atatürk ve Gençlik Anıtı / Sivil Kıyafet	1970

Tablo 6- 1960-1970 Yılları Arasında Ankara’da Yapılan Atatürk Heykelleri

Heykeltıraş	Bulunduğu Yer	Tarih
Nusret Suman	Samsun/Çarşamba	1961
Nusret Suman	Karacabey	1961
Nusret Suman	Kütahya	1961
Hüseyin Gezer	Akhisar	1962
Yavuz Görey	Devrek	1962
Gürdal Duyar	Düzce	1962
Hüseyin Gezer	Balıkesir	1963
Hüseyin Gezer	Ayvalık	1962-1963
Hüseyin A. Özkan	Hatay/Antakya	1963
Muzaffer D. Ertoran	Kozan	1963
Zühtü Mürüdoğlu	İstanbul/Büyükkada	1963-1964

Nusret Suman	Sivas	1963-1964
Hüseyin Gezer	Antalya	1964
Muzaffer D. Ertoran	Beşehir	1964
Tamer Başoğlu	Edremit	1964
Rahmi Artemiz	Hayrabolu	1964
Tamer Başoğlu	Manisa/Saruhanlı	1964
Tamer Başoğlu	Manisa/Saruhanlı	1964
Hüseyin Gezer	Tunceli	1964
Hüseyin A. Özkan	Aydın	1964-1965
Yavuz Görey	Aksaray/Niğde	1965
İsmail Gökçe, Kenan Yontunç	İstanbul/Bakırköy	1965
Nusret Suman	Bingöl	1965
Şadi Çalık	Bitlis	1965
Hakkı Atamulu	Erzurum	1965
Kenan Yontunç	İçel	1965
İsmail Gökçe, Kenan Yontunç	İstanbul/Bakırköy	1965
Hüseyin Gezer	İstanbul/Kartal	1965
İsmail Gökçe	Mardin	1965
Zühtü Müridoğlu	Muş	1965
Yavuz Görey	Niğde/Aksaray	1965
Tamer Başoğlu	Soma	1965
Güldal Duyar	Uşak	1965
Şadi Çalık, Nusret Suman	Sakarya/Adapazarı	1964-1966
N. Suman, Ş. Çalık	Adapazarı	1964/1966
Rahmi Artemiz	Adıyaman	1965-1966

Rahmi Artemiz	Amasya/Saraydüzü	1966
Şadi Çalık	Ankara/ODTÜ	1966
Tamer Başoğlu	Ankara/ODTÜ	1966
Kenan Yontunç	Bilecik	1966
İsmail Gökçe, Hüseyin A. Özkan	Denizli	1966
Hüseyin A. Özkan	Diyarbakır	1966
Şadi Çalık	Eskişehir	1966
İsmail Gökçe	Giresun	1966
Hüseyin Gezer	Polatlı	1966
Nusret Suman	Sinop	1966
Hüseyin A. Özkan	Van	1966
Gürdal Duyar	Alaşehir	1967
Gürdal Duyar	Burhaniye	1967
Hüseyin Gezer	Dumlupınar	1967
Kenan Yontunç	Bursa/Yenişehir	1967
Yavuz Görey	Bartın	1968
Hüseyin Gezer	Ordu	1968
Haluk Tezozar	Mardin/Silopi	1968
Kenan Yontunç	Mersin	1969
Namık Denizhan	Afyon	1968-1969
Nusret Suman	Söke	1969
Nusret Suman	Gaziantep	1967-1970

Tablo 7- 1960-1970 Yılları Arasında Türkiye’de Yapılan Atatürk Heykelleri

Kavram	Kullanım Sıklığı	Olumlu Kullanım	Olumsuz Kullanım
<i>Türk Silahlı Kuvvetleri/ ne</i>	6	6	-
<i>Vatandaş</i>	4	4	-
<i>Sulh</i>	4	4	-
<i>Mensup</i>	3	3	-
<i>Parti</i>	3	-	3
<i>İnanıyoruz / Bağlıyız</i>	2	2	-
<i>Seçim</i>	2	2	-
<i>Yurt</i>	2	2	-
<i>Demokrasi</i>	1	1	-
<i>Kardeş Kavgası</i>	1	-	1

Tablo 8- 27 Mayıs Askerî Müdahalesi Bildirisi İçerik Analizi

Kavram	Kullanım Sıklığı	Olumlu Kullanım	Olumsuz Kullanım
<i>Anarşi / Anarşik</i>	2	-	2
<i>Anayasa</i>	2	2	-
<i>Türkiye Cumhuriyeti</i>	2	2	-
<i>Hükümet</i>	2	1	1
<i>Türk Silahlı Kuvvetleri</i>	2	2	-
<i>Türk</i>	2	2	-
<i>Atatürk / Atatürkçü</i>	2	2	-
<i>İnkılap</i>	1	1	-
<i>Kardeş Kavgası</i>	1	-	1

<i>Demokratik</i>	1	1	-
<i>Tehlike</i>	1	-	1
<i>Vahim</i>	1	-	1

Tablo 9- 12 Mart Askerî Müdahalesi Bildirisi İçerik Analizi

Kavramlar	Kullanım Sıklığı	Olumlu Kullanım	Olumsuz Kullanım
<i>Türk</i>	30	30	-
<i>Millet</i>	26	26	-
<i>Devlet</i>	26	26	-
<i>Vatandaş</i>	20	20	-
<i>Atatürk</i> <i>/ Atatürk</i> <i>Milliyetçiliği (3)</i>	15	15	-
<i>Tedbir</i>	11	9	2
<i>Türk Silahlı</i> <i>Kuvvetleri</i>	11	11	-
<i>Yurt</i>	10	10	-
<i>Cumhuriyet</i>	9	10	-
<i>Hukuk</i>	9	7	2
<i>Hak</i>	8	7	1
<i>Bölücü</i>	8	-	8
<i>Koruma</i>	8	8	-
<i>Anarşi</i>	6	-	6
<i>Siyasi Partiler</i>	6	-	6
<i>Demokrasi</i>	5	5	-
<i>Terör</i>	5	-	5
<i>Bölünme</i>	5	-	5
<i>Otorite</i>	5	3	2

<i>Millî</i>	5	5	-
<i>Güvenlik</i>	5	4	1
<i>İdeoloji</i>	4	-	4
<i>İşçi</i>	4	4	-
<i>Seçim</i>	4	1	3
<i>Kardeş</i>	2	-	2
<i>Laik</i>	1	1	-
<i>Anarşist</i>	1	-	1
<i>İrtica</i>	1	-	1

Tablo 10- 12 Eylül Askerî Müdahalesi Bildirisi İçerik Analizi

Kavram	Kullanım Sıklığı	Olumlu Kullanım	Olumsuz Kullanım
<i>Yasa</i>	9	9	-
<i>Kanun</i>	7	7	-
<i>Önem</i>	5	5	-
<i>Anayasa</i>	4	4	-
<i>Atatürk</i>	4	4	-
<i>Eğitim</i>	4	4	-
<i>Millet</i>	4	4	-
<i>Türk Silahlı Kuvvetleri</i>	4	4	-
<i>Cumhuriyet</i>	3	3	-
<i>İrticai</i>	2	-	2
<i>Dinci</i>	2	-	2
<i>Din</i>	2	2	-
<i>Tarikatlar</i>	2	-	2
<i>Aydın Din Adamı</i>	1	1	-
<i>Laiklik</i>	1	1	-

Tablo 11- 28 Şubat Askerî Müdahalesi Bildirisi İçerik Analizi